

DEELgenoot

Periodiek van de Historische Kring Blaricum

NUMMER 76

NAJAAR 2014

Agenda 2014 - 2015

Za 15 november t/m zo 11 januari 2015

Expositie 'KUNST op DRIFT'

Do 22 januari t/m medio mei

Expositie 'Bijzonder- en Monumentaal Blaricum'

Di 17 februari 20.00 uur

Lezing 'Blaricumse Huizen'

Ma 13 april 20.00 uur

Jaarvergadering

Za 18 april 14.30 uur

Voorjaars-dorpswandeling

Ma 27 april

Koningsdag

9.30-13.30 uur geopend

Za 3 oktober 14.30 uur

Najaars-dorpswandeling

De tentoonstellingen worden gehouden bij de Historische Kring, Brinklaan 4A.

Ze zijn te bezichtigen donderdags van 20.00 - 22.00 uur en

zaterdags van 14.00 - 16.00 uur. De toegang is gratis*.

* Voor alle activiteiten van de Kring geldt dat deze gratis zijn voor leden en dat we aan niet-leden een bijdrage vragen van € 3,- (tentoonstellingen uitgezonderd). Om verzekerd te zijn van een plaats bij een lezing en/of dorpswandeling is het noodzakelijk u van tevoren op te geven, bij voorkeur per e-mail: secretaris@hkblaricum.nl (of anders telefonisch 06 53 168 006).

Inhoudsopgave

Van Bestuurszijde	1640
Actie - Reactie - Errata	1644
Spotprent	1645
De Piëta	1646
Laat-Middeleeuwse heiligenbeelden uit het Gooi	1646
Nieuwe kaart van Gooilandt	1662
Atelieldagen 2014	1664
Blaricum, een bijzonder boerendorp in het Gooi	1666
De kwartierstaat van Barend Gerardus Speller	1669
Nieuwe aanwinsten	1672
Expositie 'Kunst op Drift'	1674
REGISTRUM MEMORIALE - DEEL 1 Parochie St. Joseph/St. Vitus, Blaricum	1678

Foto voorpagina: Piëta St. Vituskerk Blaricum

Bestuur

Voorzitter:	J.A.M. Vos	Driftlaan 35
Secretaris:	V.E.H.M. ten Broeke-Abels	Driftlaan 21
Penningmeester:	P.M.A. van den Breemer	Schoolstraat 2
Leden:	R.P. Machielse, G.H. Machielse, G.J. van der Woude, W. van 't Hull	

Ere-leden:

Leden van verdienste: J. Verwaal, W.J.A. Visser en A.J.G. Lindeman
A. Boersen-de Jong, J.Goes, F.J.J. de Gooijer, G.H. Machielse,
R.P. Machielse en H. Rigter

Vormgeving: Ton Hartong

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Redactieadres: Brinklaan 4/A 1261 ER Blaricum

E-mail: Redactie@hkblaricum.nl

ISSN 2213-2309

IBAN nummer: NL76RABO 0308 4257 07

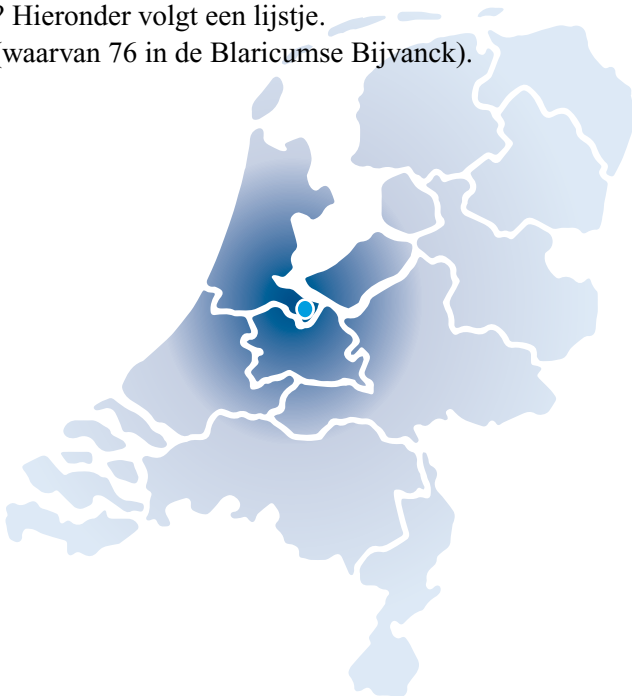
Deze najaars-/wintereditie van de ‘Deelgenoot’ bevat weer een reeks interessante artikelen. Behalve ‘Van bestuurszide’ en ‘Nieuwe aanwinsten’ is er een artikel over ‘Laat-Middeleeuwse heiligenbeelden uit het Gooi’, de dit jaar bijzondere ‘Atelierdagen’, een voorbeschouwing/aanbeveling over de expositie ‘Kunst op Drift’, een verslag van de dorpswandeling en een stuk over het Kerkelijk Memoriaal van de Vituskerk. De eerste notities in dit Memoriaal stammen uit 1889. Het boekwerk, dat gaat over de gebeurtenissen en feiten van katholiek Blaricum, telt meer dan 40 pagina’s. We hadden er een hele Deelgenoot mee kunnen vullen, maar om het leesbaar te houden hebben we het in meerdere stukken verdeeld. In deze editie staat het eerste gedeelte.

Leden, contributie en portokosten

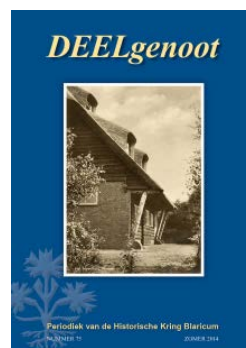
Bij het ter perse gaan van de 76e *Deelgenoot* telt onze vereniging 600 betalende leden en 20 ruilabbonnementen met zusterverenigingen.

Waar wonen onze leden? Hieronder volgt een lijstje.

Blaricum	484	(waarvan 76 in de Blaricumse Bijvanck).
Laren	24	
Huizen	20	
Eemnes	15	
Noord-Holland	34	
Utrecht	16	
Flevoland	6	
Zuid-Holland	5	
Gelderland	4	
Brabant	4	
Drente	1	
Groningen	1	
Limburg	1	
Zeeland	1	
Spanje	2	
Duitsland	1	
Canada	1	

In de BEL-gemeenten wordt de *Deelgenoot* doorgaans door onze vrijwilligers bij U bezorgd. De overige gaan per post. In verband met de verhoogde portokosten heeft het bestuur in de maandvergadering van oktober jl. daarom besloten met ingang van 1 januari 2015 het portobedrag voor leden buiten de BEL-gemeenten te verhogen van € 5,50 naar € 6,-, waardoor voor hen het lidmaatschap minimaal € 19,50 per jaar wordt.

De inning van de contributie via een aan U gestuurde nota (de acceptgiro's zijn verdwenen) liep aanvankelijk zeer voorspoedig. Binnen 2 maanden was 60% ontvangen, daarna stagneerde de betaling. In september na het verschijnen van het zomernummer was er een kleine opleving. Bij het uitkomen van het winternummer zijn er helaas nog 39 leden die hun contributie moeten voldoen. We hopen dat er een spoedige betaling volgt.

Tentoonstellingen

Tijdens de zomermaanden hebben we in ons onderkomen de expositie '**Schorten, vroeger en nu**' gehad. Een ruim assortiment schorten van vroeger en nu waren tentoongesteld. Tevens diverse soorten zepen, wasmiddelen, bleekmiddelen en gebruiksvoorwerpen die nodig waren voor de wekelijkse was van kleding e.d. Onze dames van de klederdrachtgroep hadden er veel werk van gemaakt. Het geheel zag er zeer verzorgd en fleurig uit. De belangstelling voor deze expositie was echter aan de magere kant.

Tijdens de **Blaricumse Atelierdagen** op 27 en 28 september jl. en daarna tot 8 november exposeerde **Cees Wijsman** met veel succes zijn aquarellen en sculpturen.

Van zaterdag 15 november 2014 tot en met 11 januari 2015 exposeert het collectief '**Kunst op Drift**' een aantal bijzondere werken. Daarover leest u meer verderop in deze uitgave.

U zult zich misschien afvragen: wordt het niet een beetje veel kunst voor een Historische Kring? Het doel is echter tweeledig. Het bestuur van de Kring wil regelmatig over het algemeen niet zo bekende kunstenaars een podium bieden om hun werk aan de Blaricumse bevolking te tonen. Bovendien wil de Kring graag een breder publiek binnen haar deuren krijgen teneinde hen ook meer te interesseren voor de geschiedenis van Blaricum in al zijn facetten.

Expositie 'Bijzonder- en Monumentaal Blaricum'

Van 17 januari t/m 16 mei 2015 is er de expositie **'Bijzonder- en Monumentaal Blaricum'**. Van Carien Bölger hebben we een 40-tal prachtige kleurenfoto's van 50 x 70 cm te leen gekregen. Tal van monumentale Blaricumse panden onder architectuur van o.a. Rueter,

Sijmons, Elzinga en anderen zijn te bewonderen in ons onderkomen. Tijdens deze expositie kunt U het boekje 'Bijzonder Blaricum' met teksten van G. van de Pol en foto's van o.a. Gerbe van de Woude en Sybert Blijdenstein aanschaffen. De prijs bedraagt € 12,50.

Scholenproject

In september jl. bezochten groep 7 en 8 van de Protestants Christelijke Bijvanckschool de Historische Kring. De ene helft deed eerst een puzzeltocht door het oude dorp en de andere helft werd verteld over het ontstaan en de ontwikkeling van Blaricum. In de kelder van ons gebouw

zijde Van Bestuurszijde Van Bestuurszijde Van

kregen de leerlingen uitleg over de diverse Rijksmonumenten in ons dorp en kadasterkaarten. Bep Machielse vertelde daarna aan de hand van verschillende voorwerpen, variërend van ouderwetse beddenkruik tot brokstukken van een neergestort Engels vliegtuig uit de 2e Wereldoorlog, over het wel en wee van de Blaricumse gezinnen. Na de limonade werd er gewisseld. Het was voor zowel de kinderen als de leraar en begeleiders een inspirerende ochtend.

Dorpswandeling

Op 4 oktober jl. was er weer een door de Kring georganiseerde wandeling. Na ontvangst in ons onderkomen met een kopje koffie, wandelden gedurende anderhalf uur een 16-tal deelnemers onder de enthousiaste leiding van gids Frans Ruijter door ons dorp. Onder hen bevond zich de journalist Jan Maarten Pekelharing. Hij heeft een bijzonder aardig verhaal geschreven over de wandeling, Frans, de deelnemers en Blaricum. U kunt het verderop in deze editie lezen.

***Het bestuur van de Historische Kring Blaricum wenst u
prettige kerstdagen en een voorspoedig 2015***

Actie - Reactie - Errata

In deze rubriek kunt u reageren op onjuistheden of aanvullingen geven op eerder verschenen uitgaves van de 'DEELgenoot'. Wij danken u voor uw correcties en suggesties.

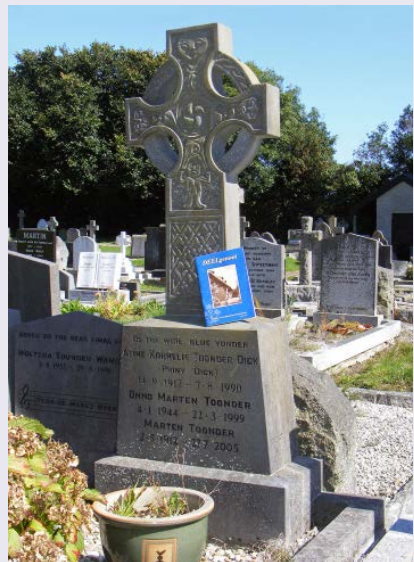
Graf Marten Toonder

Naar aanleiding van diverse artikelen over bekende Blaricummies, die in de begraafplaats Woensberg zijn begraven in de afgelopen nummers van DEELgenoot, wil ik ook nog iets toevoegen. Weliswaar een landelijk zeer bekende persoon, die echter niet in Blaricum is begraven.

Ik ben nu net thuis gekomen van een mooie fietstocht door Ierland. Fiets-tochten in het buitenland ondernemen is al 45 jaar mijn hobby. Daar heb ik het graf van Marten Toonder (Rotterdam 2 mei 1912 – Laren 27 juli 2005) bezocht en gefotografeerd. Hij is bekend als striptekenaar en schrijver van Olivier B. Bommel en Tom Poes.

Hij heeft vanaf omstreeks 1950 in Blaricum gewoond in de witte villa „As ick kan” aan de Achterom 13, dus eigenlijk mijn dorpsgenoot uit mijn Blaricumse jeugd jaren en in onze kapperszaak Van Doornik kwam de leesmappenboer iedere vrijdag langs en daar lag altijd een Donald Duck bij met daar achterin de stripverhalen van Olivier B. Bommel en Tom Poes, als je begrijpt wat ik bedoel. Had ik toen nooit gedacht dat de tekenaar hiervan maar een paar straten verderop heeft gewoond! In 1965 verhuisde hij met zijn gezin naar Greystones in Ierland. Daar overleed in 1990 zijn vrouw Phiny Dick, waarna Marten Toonder terug in Nederland kwam wonen en wel in het Rosa Spier Huis te Laren. Na zijn overlijden is hij bij zijn vrouw in Greystones begraven. Greystones ligt iets ten zuiden van Dublin aan de Ierse Zee.

Om het bewijs dat ik deze foto zelf heb

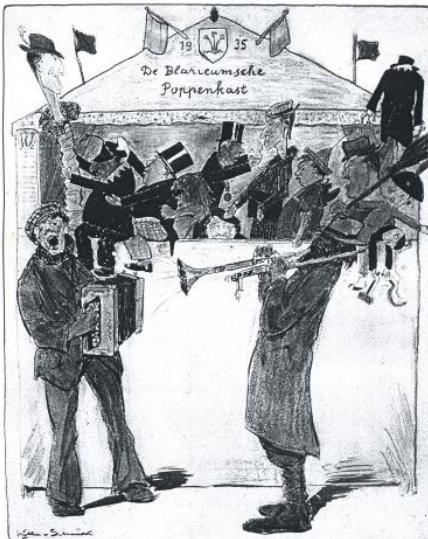

gemaakt (31 augustus 2014) kracht bij te zetten, heb ik een nummer van DEELgenoot met de omslagfoto van het Meenthuis, dat ik als reislectuur op mijn fiets heb meegenomen, eventjes op zijn graf neergezet. De naam Marten Toonder staat onderaan op de sokkel. Daarboven staat een fraaie Keltisch kruis, wat men zeer veel in Ierland aantreft.

Martin E. van Doornik

Spotprent

De Blaricumse kunstenaar Willem van Schaik tekende bijgaande plaat ter gelegenheid van de verkiezingen voor de gemeenteraad in 1935. Wonderlijk genoeg zijn de conservatieve leden links gegroepeerd, zich daarbij vasthoudend aan de heer Van Weijthrother, terwijl de z.g. progressieven rechts zijn opgesteld.

De Blaricumse kunstenaar Willem van Schaik tekende bijgaande plaat ter gelegenheid van de verkiezingen voor de gemeenteraad in 1935.

Wonderlijk genoeg zijn de conservatieve elementen links gegroepeerd, zich daarbij vasthoudend aan de heer Van Weijthrother, terwijl de z.g. progressieven rechts zijn opgesteld.

Van l. naar r. zijn te onderscheiden:

Van Weijthrother (promotor van de boerengroep), Jan Rigter Tmz, C. van Santen, Jacob van Hoven (als leeuw vermomd).

Burgemeester Klaarenbeek verwelkomt prof. dr. C.J. Brouwer, K.J. de Klerk, J.P. Kuijer.

Kuijer heeft behalve een bezem om de taal schoon te maken, een pop, voorstellende Napoleon (bijnaam: den heer Veldhuis) op de rug, terwijl de flauw gevulde pop met stekel en hamer het niet-herkozen lid S.D.A. bis P. Boeljon voorstelt.

G.E. Rigter Czn glanst in het midden, naar links en rechts met een candidaat gestelde ds. Winkkel rechts het toneel, a wier oud vaderse man.

Op de voorgrond de muzikant Tinus de Toeter met trompet gewapend.

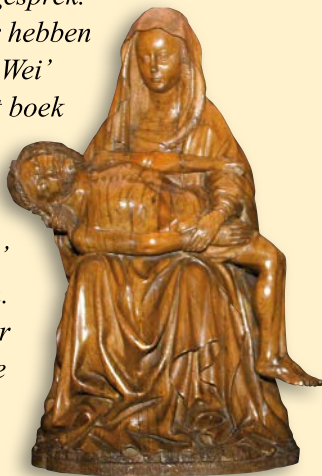
Van links naar rechts zijn te onderscheiden: Von Weijthrother (promotor van de boerengroep) Rigter Tmz, C. van Santen, Jacob van Hoven (als leeuw vermomd). Burgemeester Klaarenbeek verwelkomt L.E.J. Brouwer, K.J. de Klerk, J.P. Kuijer. Kuijer heeft behalve een bezem om de zaak te vegen, een pop, voorstellende Napoleon (bij.... Den heer Veldhuis) op de rug, terwijl de fluw.... Pop met stekel en hamer het niet-herkozen lid P. Boeljon voorstelt. G.E. Rigter Czn gluit in het midden naar l... te niet meer candidaat gestelde ds. Winkke... het toneel, a wier oud vaderse was. Op de voorgrond de muzikant Tinus de Toeter met trompet gewapend.

De Piëta

Vele malen tijdens de bijeenkomsten op de zaterdagmiddagen en donderdagavonden in ons onderkomen op de 'Deel' was de 'Piëta', het beeld in de R.K. St.-Vituskerk onderwerp van gesprek.

Ik weet dat hier meerdere (kleine) publicaties over hebben plaatsgevonden ('De Drost' januari 1968, 'Hei en Wei' april 1971, 'Tussen Vecht en Eem' mei 1985, in het boek 'Dorps Herinneringen' van Jan Rigter en wellicht nog meer). Een 'compleet' verhaal over de heiligenbeelden uit het Gooi trof ik echter in het 'Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken' van 1995 van de hand van Agnes de Rijk uit Laren. Dit verhaal is publicatie in onze 'Deelgenoot' meer dan waard. Onderstaand het verhaal van Agnes de Rijk, gevolgd door wat info uit de overlevering.

Gerbe van der Woude

Laat-Middeleeuwse heiligenbeelden uit het Gooi

Agnes de Rijk, Laren

Het Gooi, vroeger 'Gooilant' of 'Nardinclant' genoemd, is in lang vervlogen tijden in het bezit geweest van keizer Otto I (962-973). Deze heeft zijn rechten overgedragen aan Wichman, graaf van Zutphen. Wichman schonk op zijn beurt de rechten op Gooiland aan het vrouwenklooster op de Elterberg, onder Ellen bij Emmerik. Deze gift gebeurde onder de voorwaarde dat zijn dochter Lutgard abdis van het klooster zou worden. Het klooster heeft sindsdien de bevoegdheid over Gooiland uitgeoefend tot abdis Godelinga (of Goedela) de rechten in 1280 afstond aan Floris V, graaf van Holland, 'voor eene rente van 25 ponden wettig Utrechts geld, jaarlijks ten eeuwigen dage op St. Maartensdag te betalen aan de Abdis in den tijd'.¹ Met deze overdracht begon de Hollandse heerschappij over Gooiland met de verplichting tot het betalen van de jaarlijkse pacht aan Elten. Gedurende de middeleeuwen en ten tijde van de Republiek van de Verenigde

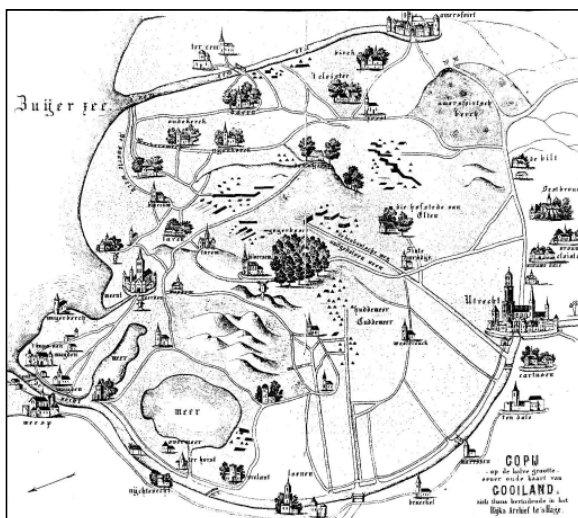
Nederlanden en de Bataafse Republiek is de situatie zo gebleven. Ieder jaar werd er pacht betaald aan de abdij van Elten. Dit heeft geduurd tot 1806. In dat jaar kwam de abdij in de handen van Napoleon en werd de eeuwenoude verplichting beëindigd.²

Na de overdracht van Gooiland aan de graven van Holland bleven de burgers ‘stichtgenoten van Elten en dienstlieden³ van St.-Vitus’, de patroonheilige van de abdij. Zij behielden daarom het recht van tolvrijdom in de Eltense gebiedsdelen⁴. Dit recht gold ook de invoer van producten als heiligenbeelden uit Gelderse ateliers. Politieke en economische strubbelingen maakten in de tweede helft van de vijftiende eeuw een einde aan deze tolvrijdom.

Hoe de grenzen liepen van het middeleeuwse Gooiland is niet met zekerheid te zeggen. Het gebied moet veel groter geweest zijn dan het huidige Gooi. Vooral naar het oosten strekte het zich verder uit, tot over de rivier de Eem. In het zuiden kan de grens tot De Bilt en Westbroek gelopen hebben. In het westen vormde de rivier de Vecht de grens tot het IJsselmeer in het noorden. In later tijden is het gebied kleiner geworden.⁵

Voor mijn onderzoek naar middeleeuwse heiligenbeelden uit het Gooi ben ik uitgegaan van het gebied tussen Vecht en Eem, zoals aangegeven op de ‘ronde kaart’ van Gooiland uit 1525 (afb. 1). Ik heb mij in dit artikel beperkt tot die beelden die met een grote mate van waarschijnlijkheid vanaf de Middeleeuwen ‘in situ’ zijn gebleven. Beelden die in particulier bezit zijn heb ik buiten beschouwing gelaten.

Van de Noord-Nederlandse middeleeuwse religieuze beeldhouwkunst in hout en steen is veel vernietigd in de Beeldenstorm van 1566. Ook daarna, met de alteratie in de jaren ‘70 en ‘80,

Afb. 1. 'Ronde kaart' van Gooiland, ca. 1525. Het ingekleurde origineel bevindt zich in het Goois Museum te Hilversum

is veel verloren gegaan. Beelden die aan het geweld ontkwamen werden in latere eeuwen uit gebrek aan waardering verwaarloosd, verdwenen of werden door brand en oorlog verwoest. De beelden die min of meer toevallig bewaard bleven stonden in de negentiende en twintigste eeuw aan een nieuw gevaar bloot, te weten onoordeelkundige restauratie, waaronder het verwijderen van de verflagen, omdat men de functie van de beschildering niet meer begreep. Hierbij is de originele polychromie van veel beelden verloren gegaan. Een groot aantal beelden is in de handel terechtgekomen, waardoor veel gegevens over hun herkomst verloren zijn gegaan.

De functie van beelden

Het is moeilijk ons voor te stellen hoe de middeleeuwse mens leefde en dacht. Hij was verstoken van literatuur, alleen kloosterlingen, geestelijken en mensen uit de hogere kringen kwamen in aanraking met de hand geschreven teksten en met de miniaturen die deze teksten verluchtten. Pas na de ontdekking van de houtsnede kwamen er langzamerhand blokboeken en houtsneden beschikbaar voor een groter publiek. Het geloofsleven speelde een belangrijke rol. Het gewone volk werd door de seculiere geestelijkheid en door de monniken, behorend tot een van de bedelorden, onderwezen in de leer van de Kerk. De enige plaatsen waar het volk afbeeldingen te zien kreeg waren de kerken. Deze waren versierd met beelden, muurschilderingen en altaarretabels⁶ met voorstellingen uit het leven en lijden van Jezus, Maria en de heiligen. De retabels en heiligenbeelden waren verguld en met bonte kleuren beschilderd, wat een geweldige indruk op de mensen gemaakt moet hebben, vooral wanneer de beelden verlicht werden door tientallen brandende kaarsen. De functie van retabels en beelden was in de eerste plaats het plastisch verbeelden van de belangrijkste leerstellingen van het geloof. De gebeeldhouwde en gepolychromeerde voorstellingen werden zo mooi en rijk mogelijk uitgevoerd, niet om de kunstwaarde te verhogen, maar omdat het onderwerp zo heilig en verheven was.

De heiligenbeelden, die in kerken waren opgesteld in nissen of tegen muren en pijlers, waren voor de middeleeuwse mens van wezenlijk belang.⁷ Zij fungeerden als rust- en steunpunten in het onzekere bestaan. In de beelden, die men in al hun glorie vóór zich zag en waarin soms relieken geborgen waren, vereerde de middeleeuwer de heiligen zelf. De Kerk moedigde de verering van de heiligen aan en had er op een gegeven moment aflaten aan verbonden. Nu is de

aflatenpraktijk op den duur uit de hand gelopen en er werd een levendige handel gedreven in relieken van dubieuze herkomst.

De reformatie kantte zich tegen de verering van Maria en de heiligen, tegen de sacramenten, uitgezonderd het doopsel en het avondmaal, tegen de paus en de kloosters, tegen aflaten en beelden. In 1578 kwam Gooiland onder protestants bestuur. De kerken werden geconfisqueerd. De katholieken mochten hun godsdienst niet meer in het openbaar uitoefenen. Zij kwamen in het geheim bijeen in schuurkerken of op zolders om de heilige mis te vieren. In de dorpen is de reformatie moeizaam doorgedrongen. Het Gooi is grotendeels katholiek gebleven. Alleen Naarden en Huizen aanvaardden vrij snel de hervorming.

Tijdens de Franse overheersing is een aantal kerken tijdelijk aan de katholieken teruggegeven. In de loop van de negentiende eeuw kregen zij toestemming om eigen kerken te bouwen.

De bewaard gebleven beelden

Alle in dit artikel besproken beelden zijn tot lang na de middeleeuwen in de Gooise dorpen gebleven. Enkele zijn zelfs nog 'in situ', andere zijn in musea terecht gekomen. Sommige beelden zijn op de vreemdste plaatsen teruggevonden.

De *Madonna* uit *Ankeveen* (afb. 2) is door de heer C.J. van Blarcum gevonden op de zolder van zijn boerenwoning, vlak bij het Regthuys. Algemeen wordt aangenomen dat de 'Ankeveense Madonna' oorspronkelijk afkomstig is uit de middeleeuwse Martinuskerk te Ankeveen. In 1931 schonk Van Blarcum het beeld aan het Aartsbischoppelijk Museum te Utrecht (thans het Catharijneconvent). Het beeld verkeerde in een zeer slechte staat. Het was gedeeltelijk verteerd, ondanks het feit dat het vele ma-

len overgeschilderd was. De verflagen werden verwijderd en het beeld werd gerestaureerd. In 1993 is de Madonna opnieuw gerestaureerd, waarbij kleine

Afb. 2. Ankeveense Madonna, Nederrijns, ca. 1430. Eikenhout met sporen van oude polychromie, hoogte 130 cm.

Utrecht, Catharijneconvent, inv. nr. 494

delen van de oorspronkelijke polychromie, smaltblauw³¹ en rood, weer zichtbaar geworden zijn. Dit beeld kan gerekend worden tot de groep van de ‘Schöne Madonnen’. Karakteristiek voor dit type is de elegante houding van Maria, die het naakte Kind meestal op de linkerarm draagt; het Kind of zijn moeder heeft een appel in de hand; de mantel van Maria valt in ritmische schotelplooien neer; bij één van haar armen is de stof in een ‘waterval’ van verticale pijpplooien gedrapeerd; de kleuren van de polychromie zijn goud, blauw, rood, wit en inkarnaat (vleeskleur). De Ankeveense Madonna vertoont overeenkomsten met een Madonna uit Keulen⁹ en Qualburg¹⁰. De datering rond 1430 is algemeen aanvaard. Over de plaats van ontstaan zijn de meningen verdeeld¹¹.

In het Catharijneconvent bevindt zich een beeld van de *Heilige Drievuldigheid* of ‘*Genadestoel*’ (afb. 3). Dit beeld is afkomstig uit *Baarn* en zou toebehoord hebben aan de middeleeuwse St.-Nicolaaskerk (thans de Hervormde Pauluskerk)¹² Sinds de reformatie heeft het waarschijnlijk in de schuilkerk aan de Zandvoortweg gestaan. Omstreeks 1860 heeft pastoor J.H. Nieuwenhuis het beeld aan het Aartsbisschoppelijk Museum te Utrecht geschonken. ‘*Genadestoel*’ is de benaming voor de afbeelding van God de Vader, die, gezeten op een troon, het kruis met het eraan genagelde lichaam van Christus voor de borst houdt. De Heilige Geest zweeft in de gedaante van een duif tussen de Vader en de Zoon in. De oorsprong van dit iconografische thema ligt in de miniatuurkunst. In het begin van de vijftiende eeuw ontstond er een nieuwe vorm van deze voorstelling:

Afb. 3. *Heilige Drievuldigheid*, Gelders, ca. 1460. Eikenhout, hoogte 91 cm. Utrecht, Catharijneconvent, inv. nr. 266

het kruis verdwijnt, God de Vader houdt zijn gestorven Zoon in de armen. Men spreekt hier van de ‘Vader-piëta’. De Zoon wijst met zijn rechterhand op de wond in zijn zijde, terwijl, in veel afbeeldingen, engelen met de lijdenswerktuigen de voorstelling omringen. De Heilige Geest zit op de linker- of rechter-

schouder van Christus of zweeft boven de voorstelling. In de beeldhouwkunst komt de ‘Genadestoel’ veelvuldig voor als devotiebeeld in kerk of huiskapel.¹³ Bij het beeld in het Catharijneconvent ontbreekt de duif. Het kan vergeleken worden met een grisaille-paneel van de Meester van Flémalle.¹⁴ Het beeld moet in een Gelders atelier gemaakt zijn, gezien de duidelijk Gelderse stijlkenmerken.¹⁵

De *Piëta* (afb. 4) uit de huidige R.K. St. Vituskerk te *Blaricum* is in het midden van de negentiende eeuw door boer Hendrik Puyk gevonden tijdens het ploegen op zijn land. Hij heeft het beeld eerst op de boerderij gehouden, maar de pastoor van Blaricum wist Puyk te overreden het beeld aan de kerk te schenken. Volgens overlevering zou de *Piëta* thuishoren in de vijftiende-eeuwse St. Vituskerk te Huizen. Er zijn echter geen bewijzen voor te vinden. Algemeen wordt nu aangenomen dat het beeld heeft behoord tot de inventaris van de middeleeuwse St. Vituskerk te Blaricum.¹⁶

In 1936 werd het beeld grondig gerestaureerd door Jan Eloy Brom van het Aartsbisshoppelijk Museum te Utrecht. Nadat de verflagen waren verwijderd bleek in welke slechte staat het hout verkeerde: het beeld had diepe verticale kloven en scheuren van boven tot onder.

Het motief van de *Piëta* komt vanaf het midden van de veertiende eeuw voor in de schilder- en beeldhouwkunst. De *Piëta* fungeert meestal als zelfstandig devotiebeeld: vrijwel iedere kerk in de vijftiende en eerste helft van de zestiende eeuw had er een in haar bezit. Het lichaam van Christus is bij het Blaricumse beeld relatief klein weergegeven. Dit iconografische gegeven komt voort uit mystieke gedachtengangen uit de veertiende eeuw. Maria zou vanaf het begin geweten hebben van de kruisdood van haar kind. We zien als het ware een jonge moeder met op haar schoot haar

Afb. 4. *Piëta*, Hollands/Stichts, 1460/1470.
Eikenhout, hoogte 90 cm.
Blaricum, R.K. St.-Vituskerk

St.-Vituskerk te Blaricum

zoon, wiens dood zij voorziet. Het beeld kan vanwege de vloeiende draperieën nog tot de invloedssfeer van de ‘Weicher Stil’ gerekend worden.¹⁷

In de huidige R.K. St.-Nicolaaskerk te Eemnes bevindt zich eveneens een beeld van een *Piëta* (afb. 5). Het beeld staat bekend als ‘Maria hulp in nood’. Dit beeld is afkomstig uit de vroegere schuurkerk. Volgens mondelinge overlevering is de *Piëta* altijd in Eemnes geweest. Het zou vóór de reformatie behoord hebben aan de St.-Nicolaaskerk te Eemnes-Buiten. Het was beschilderd en er stak een zwaard in Maria’s borst. Het zwaard was ongetwijfeld een achttiende- of negentiende-eeuwse toevoeging.¹⁸ In 1957 zijn de verflagen en het zwaard verwijderd.¹⁹

In tegenstelling tot de mystiek-dromerige *Piëta* van Blaricum zien wij hier een realistische uitbeelding van een bedroefde moeder met haar gestorven Zoon. In een ondiepe rechthoekige uitsparing in de rug van Maria kan de verticale balk van het kruis

gerust hebben (afb. 6).

Het iconografische gegeven van de *Piëta* is ontstaan uit de beweningsscène, waar Maria met haar gestorven Zoon op haar schoot aan de voet zit van het kruis. Opmerkelijk is de manier waarop het lijnenspel van de plooien van Maria’s kleeid is doorgezet in het rotsblok. Witsen Elias en Bouvy hebben dit beeld tamelijk laat gedateerd²⁰, waarbij de toen nog aanwezige overschildering en het zwaard een rol gespeeld kunnen hebben. Gezien de ronde halsuitsnijding met de randversiering en de puntschoen zou ik het beeld zeker vóór 1500 willen dateren.

Afb. 5. *Piëta*, Utrechts, ca. 1480. Geloofd eikenhout met sporen van polychromie, hoogte 82 cm. Eemnes, R.K. St.-Nicolaaskerk

Afb. 6. Achterkant van afb. 5

In de Oud-Katholieke St.-Vituskerk te Hilversum bevindt zich een heel bijzonder beeld van *Maria op de maansikkel* (afb. 7). Het beeld is vermoedelijk afkomstig uit de sinds lang verdwenen middeleeuwse dorpskerk, die gestaan heeft op de huidige Kerkbrink. Tijdens de Reformatie is het beeld waarschijnlijk meegegaan naar de schuilkerk. Bij de scheiding van Katholieken en Oud-Katholieken is het in bezit van de Oud-Katholieke kerk gekomen. In 1931 heeft Jan Eloy Brom het beeld van zijn verflagen ontdaan²¹ Na de brand van 1958 is het nogmaals door de firma Brom te Utrecht gerestaureerd.²²

Het beeld is iconografisch heel interessant vanwege de vele symbolen die hier gebruikt zijn. Het Kind pakt met zijn linkerhandje de sluier van zijn moeder: een speels gebaar dat het mens-zijn van Christus benadrukt. De rozenkrans om het lijfje van het Kind herinnert aan de vele Weesgegroeten die de mensen tot Maria hebben gericht en die zij als rozen aan een snoer aaneen reeg. Het Kind houdt de wereldbol in zijn rechterhand als teken van zijn heerschappij. Op feestdagen krijgen Maria en het Kind kronen van (Utrechts) zilver; deze dateren volgens een inscriptie uit 1681. Maria krijgt dan als ‘Koningin van hemel en aarde’ een moderne zilveren scepter in haar linkerhand.

Zij staat op de maansikkel als verwijzing naar de Apocalyptische Vrouw, die met de zon bekleed is, de maan aan haar voeten heeft en rond haar hoofd een kroon draagt van twaalf sterren (Openb. 12:1). In de Maria-litanie wordt zij genoemd ‘pulchra ut luna’, ‘schoon als de maan’.

Onder Maria's voeten bevindt zich een vrouwelijk wezen, dat zich met één klauw aan Maria's mantel vastgrijpt. Dit wezen is Lilith, die in de Middeleeuwen gezien werd als personificatie van het kwaad. Zij was vooral een gevaar voor zwangere vrouwen en zuigelingen.²³ Volgens een Joodse legende was Lilith

Afb. 7. *Maria met Kind op maansikkel*.
Hollands/Utrechts, ca. 1480.
Eikenhout, hoogte 103 cm.
Hilversum, Oud-Katholieke St.-Vituskerk

de eerste vrouw van Adam. Zij was, evenals Adam, uit aarde geschapen. Daarom wilde ze hem niet onderdanig zijn en verliet zij hem. Daarna schiep God Eva uit Adam's rib. Uit jaloezie verleidde Lilith, vermomd in de gedaante van een slang, Eva.²⁴ Maria heeft ten slotte het kwaad, gepersonifieerd in de gestalte van Lilith, overwonnen.

In de *St.-Jansbasiliek* te Laren hangt sinds 1991 een schitterend *corpus* (afb.8). Dit beeld is pas in 1991 bij toeval ontdekt door pastoor J.J.M. Vriend tijdens de restauratie van de kapel op het St.-Janskerkhof. Deze kapel was in 1892 gebouwd als rustpunt voor het Heilig Sacrament tijdens de jaarlijkse St.-Jansprocessie. Toen het corpus in het gras op een nieuwe bestemming lag te wachten heeft pastoor Vriend het eens goed bekeken: hij vermoedde dat het beeld iets bijzonders zou kunnen zijn en liet twee vakbekwame parochianen voorzichtig de vele lagen verf en wit kalk verwijderen. Er kwam een prachtig gesneden beeld te voorschijn met een bijzonder gave 'huid'. Bij het verwijderen van de verflagen zijn groene en rode sporen van de oude polychromie zichtbaar geworden. Waarschijnlijk is het corpus altijd in Laren geweest en heeft het in de middeleeuwse kerk op het St.-Janskerkhof (in 1586 afgebroken) gehangen of in het in 1521 gestichte kerkje in het dorp (de huidige Hervormde kerk). Daarna moet het via de schuilkerk in de 'Waterstaatskerk' zijn terecht gekomen. Deze kerk werd in 1882 verbouwd in neogotische stijl. Volgens pastoor Vriend was het corpus na deze verbouwing 'over' en werd het daarom verplaatst naar de in 1892 gebouwde open kapel op het St.-Janskerkhof.

Een corpus als dit kan deel hebben uitgemaakt van een Calvariegroep op een triomfbalk, met aan Christus' rechterzijde een treurende Maria en aan zijn linkerzijde Johannes de Evangelist. Het werk is van grote kwaliteit. De uitwaaie-

Afb. 8. *Corpus*, Noordnederlands, eind 15de eeuw. Eikenhout met sporen van polychromie, hoogte ca. 100 cm. Laren, *St.-Jansbasiliek*

rende slippen van de lendendoek zijn nog geheel intact. Het is duidelijk dat de beeldhouwkunst hier de schilder- en prentkunst heeft gevolgd. Zie ter vergelijking de uitwaaiierende slippen op schilderijen van Rogier van der Weyden.

In 1954 is er tijdens de restauratie van de toren van de Hervormde kerk te *Laren* een zwaar gehavend beeld van een heilige gevonden, vermoedelijk *Johannes de Evangelist* voorstellend (afb. 9). Het beeld deed dienst als vloerbalk. Het is eind 1960 gerestaureerd door Jac. Clavaux te Den Haag. Aan de onbeschadigde delen van het beeld is te zien dat het van uitstekende kwaliteit moet zijn geweest. Er zijn resten van de oorspronkelijke polychromie zichtbaar: op de mantel stukken van de witte grondering met daarover resten van rood, langs de randen van de mantel resten van goud en zwart, op het onderkleed resten van vergulding.

De kerk waar het beeld is gevonden werd in 1521 voor de katholieke eredienst gewijd. In 1581 kwam de kerk in het bezit van de hervormden. In 1616 werden de toren en de kerk gerestaureerd.²⁵ Het beeld zou bij die gelegenheid als vloerbalk ‘misbruikt’ kunnen zijn. Een groot Johannesbeeld als

Afb. 9. *Heilige Johannes de Evangelist, Gelders, ca. 1430. Eikenhout met resten van polychromie, hoogte 117 cm. Laren, Gemeentehuis*

dit kan deel hebben uitgemaakt van een calvariegroep op een triomf- of apostelbalk. Het is ook mogelijk dat het als devotiebeeld was opgesteld tegen een pijler of muur. Thans heeft het een plaats gekregen in het *Gemeentehuis* van Laren.

Uit *Maartensdijk* afkomstig en nu in het Catharijneconvent is het retabelfragment voorstellend *Christus en drie apostelen in de Hof van Olijven* (afb. 10). Het reliëf is vermoedelijk afkomstig uit de middeleeuwse St.Martinuskerk en is door G.W. van Heukelum aan het Aartsbisschoppelijk Museum geschonken. Dit reliëf was eens onderdeel van een (helaas verdwenen) passieretabel. In een

dergelijk retabel wordt het lijdensverhaal door middel van beeldhouwde en geschilderde voorstellingen verteld. Van de vele Noord-Nederlandse retabels die er geweest moeten zijn is er niet één meer in zijn geheel bewaard gebleven. Op het hier besproken reliëf bidt Christus tot de Vader, terwijl twee apostelen liggen te slapen (Mt. 26:36 vv.).

Bij restauratiewerkzaamheden aan de Oude Kerk (de Petrus- en Pauluskerk) te Soest in 1905 werd een bijzondere ontdekking gedaan. In een uitbouw aan de zuidzijde van de toren vond men twaalf houten beelden, enige architectonische onderdelen van een altaarkast, consoles, zeven fragmenten van een retabel (afb. 11) en een honderdtal scherven van pijpenaarden beelden. Alle houten beelden en retabelfragmenten waren in een min of meer vermolmd

Afb. 10. Christus en drie apostelen in de Hof van Olijven, Noordnederlands, ca. 1500. Eikenhout, hoogte 49 cm. Utrecht, Catharijneconvent, inv. nr. 467.

Afb. 11. Graflegging, retabelfragment, Utrechts, eind 15de eeuw. Eikenhout, hoogte 46 cm. Afkomstig uit de Oude Kerk te Soest. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. N.M.12006-12

staat. De vondst is echter van groot belang omdat deze beelden als groep gevonden zijn en het snijwerk van uitstekende kwaliteit is. De beelden en fragmenten zijn van eikenhout, hebben Utrechtse kenmerken en dateren van het eind van de vijftiende eeuw tot het eerste kwart van de zestiende eeuw.

De gemeente Soest heeft deze vondst in 1907 geschonken aan het Rijksmuseum te Amsterdam, dat sindsdien een aantal beelden in bruikleen heeft afgestaan aan diverse andere musea.

De retabelfragmenten en een beeld van de Heilige Cunera bevinden zich in het Rijksmuseum.

Zoals gezegd zijn er geen complete Noord-Nederlandse middeleeuwse altaarretabels overgebleven. Samen met de fragmenten van het altaar van Adriaen van Wesel²⁶ geven de fragmenten uit Soest²⁷ een wat minder fragmentarische indruk van hoe een Noord-Nederlandse altaarretabel eruit kan hebben gezien. Museum Flehite te Amersfoort kreeg de volgende beelden in bruikleen: Anna te Drieën, twee Mariabeelden behorend tot een marianum³², Petrus, Paulus, het bovendee van een heilige paus, en een vrouwelijke heilige (het hoofd ontbreekt). In 1979 gaf Flehite alle beelden, behalve de twee Mariabeelden van het marianum, aan de Rijksdienst Beeldende Kunst te Den Haag. In 1985 gingen de beelden van Petrus en Paulus naar het Rijksmuseum te Amsterdam.

Het Centraal Museum te Utrecht heeft sinds 1909 de volgende beelden in bruikleen: Maria met Kind, Johannes de Doper, een heilige priester. Het Frans Hals Museum heeft sinds 1958 een beeld van de Heilige Adrianus in bruikleen. Een aantal van de beelden en fragmenten is in 1985 tentoongesteld geweest in de Oude Kerk te Soest.

Uit *Naarden*, de hoofdstad van het middeleeuwse Gooiland, zijn, voor zover bekend, geen houten beelden bewaard gebleven. Er zullen ongetwijfeld vele beelden en retabels geweest zijn in de Grote of St.-Vituskerk en in de twee kloosters van Naarden.²⁸

Lambertus Hortensius²⁹ heeft beschreven hoe bendes van Adriaan van Bergen uit Kampen de kerk in 1572, drie maanden vóór de inval van de Spanjaarden, hebben leeggeroofd. Altaren werden verwoest, beelden verwijderd, gouden en zilveren liturgische voorwerpen werden als buit naar Kampen gevoerd. Toen de plundersaars vertrokken waren, hebben inwoners van Naarden wat er nog over was aan beelden en schilderijen naar een veilige plaats gebracht en er een gemetselde muur omheen getrokken om ze voor de kerk te behouden.³⁰

Wat er van deze beelden en schilderijen is geworden, is niet bekend. Zijn ze ooit gevonden en verspreid? Zijn ze verloren gegaan of liggen ze nog ergens te wachten? Laten we hopen dat er in de toekomst nog beelden, het liefst onbeschadigd, teruggevonden zullen worden.

Noten

1. A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 10, Gorinchem, 1843, 651.
2. D.Th. Enklaar en A.C.J. de Vrankrijker, *Geschiedenis van Gooiland*, deel 1, Amsterdam, 1939, 12, 15, 19.
3. *Een stichtgenoot is iemand die onder het rechtsgebied van een sticht of klooster valt. Een dienstman is iemand die tot zekere diensten voor een persoon of lichaam (klooster) verplicht is.*
4. Enklaar, op. cit., 160-163.
5. Enklaar, op. cit., 107, 185. D.Th. Enklaar, 'De oudste kaarten van Gooiland en zijn grensgebieden', *Ned. Archievenbl.* 39 (1931-1932), 185-205.
6. *Cat. tent. Antwerpse retabels 15de-16de eeuw*, Antwerpen, kathedraal, 1993.
7. P. van Dael, 'Heiligenbeelden', *cat. tent. Geloof in beelden*, Maastricht, Bonnefantenmuseum, 1984, 21-25.
8. *Madonna korte tijd terug in Ankeveen*, *De Gooi- en Eemlander*, 18-1-1978.
9. *Maria met Kind*, Keulen, ca. 1430, h. 75 cm. Keulen, Schnütgen-Museum, inv. nr. 841.
10. *Maria met Kind*, *Nederrijns/Gelders*, begin 15de eeuw, h. 55 cm. Parochiekerk St.-Martinus te Qualburg (bij Kleef).
11. J. Leeuwenberg (*Sprokkelingen van een reis op het Iberisch Schiereiland*, 1965, 242-243) is van mening dat het een Noord-Nederlands werk is uit het midden van de 15de eeuw. Hij ontdekte in Spanje een vrijwel identiek beeld van waarschijnlijk Spaanse hand, vermoedelijk gemaakt naar Nederlands voorbeeld. G. de Werd (in *cat. tent. Die Parler und der Schöne Stil 1350-1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern*, Band I, Keulen, 1978, 115 met afb.) stelt voor het werk aan een Utrechts atelier toe te schrijven.
J.W. Klinckaert (*Noordnederlandse houtsculptuur van de 'Internationale Stijl' in het Catharijneconvent te Utrecht*, Utrecht, 1990, z.p., opstel aanwezig in het Catharijneconvent) concludeert: 'Men kan de Madonna uit Ankeveen bijgevolg beschouwen als een lokale, in karakter Noord-Nederlandse interpretatie van het Schöne Madonnentype...'
Ik houd mij voorlopig aan de plaatsing Nederrijns. omdat er wel verwante Madonna's bekend zijn uit de Gelders/Kleefse gebieden, maar niet uit de Noord-Nederlandse gebieden.
12. H. Bronkhorst, 'Hoe een middeleeuws beeld uit Baarn in een Utrechts museum terecht kwam', *Baerne. Tijdschrift van de Historische Kring 'Baerne'*, 15 (1991), nr. 4, pp. 14-15.
13. Over de iconografie van de Heilige Drievuldigheid zie G. Schiller, *Iconography of Christian Art*, deel 2, Londen, 1972, 219-224, afb. 768-793.
14. Ca. 1420. Frankfurt, *Staedelsches Kunstinstitut*.
15. D.P.R.A. Bouvy, *Middeleeuwse beeldhouw kunst in de Noordelijke Nederlanden* (diss.), Amsterdam, 1947, 131; J.J.M. Timmers, *Houten beelden. De houtsculpturen in de Noordelijke Nederlanden tijdens de late middeleeuwen*, Amsterdam, 1949, 27-28.
16. D.P.R.A. Bouvy, 'De Piëta in de Rooms Katholieke St. Vituskerk te Blaricum', *Tussen Vecht & Eem/Vrienden van het Gooi*, 3 (1985), nr. 2, p.61.
17. L. Küppers, *Die Gottesmutter. Marienbild in Rheinland und in Westfalen*, deel 2, Recklinghausen, 1974, afb. 314, 484.
18. Toen Maria haar Kind naar de tempel bracht zei de oude Simeon tot haar: 'er zal een zwaard

uw ziel doordringen' (Luc. 2:35). In 1727 werd het feest van de Zeven Smarten van Maria ingesteld. Het zwaard zal na die tijd zijn toegevoegd. Zie Küppers, op. cit., deel 1, 288.

19. J.V.M. Out, 'De kerk in 't midden', *Historische Kring Eemnes*, 1987, 53-54. De opdracht tot restauratie is waarschijnlijk uitgegaan van pastoor J.G. Spruijt. In de nalatenschap van de Haagse restaurateur Jac. Clavaux bevindt zich een schrijven van deze pastoor over de verzekering van de Piëta tijdens de restauratie (brief d.d. 24 maart 1957).
20. J.S. Witsen Elias, 'De Piëta's te Blaricum en Eemnes', *Mededelingen van het Museum voor het Gooi en omstreken*, 1942, 46: Noord-Nederlands, 1ste kwart 16de eeuw. Bouvy, *Middel-eeuwsche beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, Amsterdam, 1947, 155: kort na 1500.
21. *Hilversum*, *De Oud-Katholiek*, 85 (1969), nr. 2310, p. 187.
22. M. Blom-Blokland, 'Vitale kerk, deel 11: Geschiedenis van de Sint-Vitus aan het Melkpad, 1889-1989', *De geschiedenis van Hilversum*, deel 5, Hilversum, 1989, 125.
23. In de middeleeuwen werden amuletten met magische teksten en symbolen gedragen ter bescherming tegen de toverkracht van Lilith. J.M. Hoffeld, 'Adams two wives', *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 26 (1968), 434.
24. Hoffeld, op.cit., 430-440; HA Kelly, 'The metamorphoses of the Eden serpent during the middle ages and renaissance', *Viator*, 1971, 301-327.
25. P.C. Hooft vraagt in 1618 geldelijke steun voor herstelwerkzaamheden aan deze kerk. Zie W. van der Pluym, 'Aanteekeningen betreffende de Ned. Hervormde Kerk (St. Johannes) te Laren', *Mededeelingen van het Museum voor het Gooi en Omstreken*, 1942, 37.
26. *Gat. tent. Adriaen van Wesel. Een Utrechtse beeldhouwer uit de late middeleeuwen*, Amsterdam, Rijksmuseum, 1980.
27. K. Broekhuysen-Kruijer, 'Het Passieretabel uit Soest', *Bulletin van het Rijksmuseum*, 32 (1984), 3-16.
28. Het klooster van Oud-Naarden was al in 1430 in de registers van het kapittel van Windesheim ingeschreven. Het klooster van de Franciscanessen was vanaf 1417 in de stad gehuisvest. Zie D. Franzen, *Geschiedenis der Grote of St. Vituskerk te Naarden*, Naarden, 1982, 44, 47.
29. Lambertus Hortensius, geboren in 1500/1501 in Montfoort, gestorven in 1574 in Oud-Bussum. Hij studeerde klassieke letteren in Leuven en werd leraar in de klassieke letteren in Utrecht. In deze stad ontving hij de priesterwijding. In 1544 werd hij benoemd tot rector aan de Latijnse school in Naarden. Hij heeft belangrijke geschied- en letterkundige werken geschreven. Hij is begraven in het priesterkoor van de Grote Kerk te Naarden.
30. L. Hortensius, *Opkomst en den Ondergang van Naarden, met aantekeningen van prof. Peerlkamp en nalezingen en bijvoegsels van A. Perk*, *Historisch Genootschap Utrecht*, Nieuwe Serie nr.5, Utrecht, 1866. Aantekeningen Perk, 114, 166. A.C.J. de Vrankrijker, *Naerdincklant*, Den Haag, 1947, 132. D. Franzen, *Geschiedenis der Grote of St. Vituskerk te Naarden*, Naarden, 1982, 37.
31. *Blauwe kleurstof, bestaande uit fijngevreven kobaltsilicaat (verkregen door een kobaltverbinding met glas te smelten)*.
32. *Een Marianum is een beeldhouwwerk, bestaande uit twee ruggelings tegen elkaar geplaatste Mariabeelden, omgeven door een krans van stralen en van bloemen in de vorm van een rozenkrans. Maria draagt op beide beelden het Christuskind en staat meestal op de maansikkel of op de wolken. De voorstelling is gebaseerd op Openbaring 12:1-6.*

Uit de overlevering:

'Onze' Piëta werd in het begin van de 18e eeuw bij verlegging van de koedijk bij Huizen gevonden door H. Puijk. Deze koedijk was een van plaggen opgeworpen wal, die diende om de koeien te beletten van de Meent weg te lopen. Het droge stofzand, waaruit deze wal grotendeels bestond, zal de oorzaak zijn geweest, dat het beeld vrij gaaf tevoorschijn kwam, want men vermoedt, dat het al omstreeks 1580 daar verborgen (of weggegooid?) werd, na uit de R.K. kerk van Huizen te zijn verwijderd. In de loop van de tijd is er veel en vaak ondeskundig aan gerestaureerd. Bij de laatste restauratie, die door de zorgen van de conservator van het Aartsbisshoppelijk museum van Utrecht in 1936 plaats vond, werd de bonte laag verf en de dikke laag plamuur, die het beeld bedekten, verwijderd. Het beeld bleek in een zeer slechte staat te verkeren; het viel zelfs in stukken uiteen! Met veel moeite lukte het de restaurateur Jan Eloy Brom te Utrecht het beeld een toonbaar uiterlijk te geven. Doordat verschillende stukken nieuw hout zijn ingezet (als men dichtbij staat duidelijk te zien), zijn te veel details, waaraan men een beeld kan dateren, nieuw. Zeker echter is dit een Noord-Nederlands werk.

Ook gelezen (Hei en Wei april 1971):

Mantel met gouden sterren.

Deskundig onderzoek heeft uitgewezen dat dit beeld omstreeks 1450 door een Vlaamse meester gemaakt moet zijn. Het houten beeld is ongeveer 1 meter hoog en is uit één stuk gehakt. De Piëta is van binnen hol gemaakt om scheuren van het hout te voorkomen. Oorspronkelijk was het beeld blauw geschilderd. Dit heeft er toe bijgedragen dat het zo goed bewaard is gebleven. Het beeld werd door de vinder naar de St.-Vituskerk gebracht, terwijl het oorspronkelijk jaarlijks werd overgeschilderd. De Maria-figuur blauw en de mantel versierd met gouden sterren.

Gerbe van der Woude

Nieuwe kaart van Gooilandt

Deze kaart van Gooilandt is een kopergravure, vervaardigd door H. Post en uitgegeven tussen 1725 en 1734 door Reinier en Joshua Ottens. In de tijd met de hand gekleurd, met latere toevoegingen. De afmeting is 52 x 81 cm.

Deze gedetailleerde kaart is opgedragen aan Hendrik Bicker, schepen van Amsterdam en bezitter van een buitenplaats te 's Graveland. Aangenomen kan worden dat hij ook de opdrachtgever was voor het maken van de kaart. Zijn familiewapen is (uiteraard) afgebeeld.

In 1725 liet Bicker op de Tafelberg bij Blaricum een ronde steen plaatsen. Daarop stonden de omliggende nederzettingen en de windstreken gegrift. Deze 'windroos' prijkte dan ook op de kaart. De gegevens voor het vervaardigen van de kaart zijn voornamelijk ontleend aan kaarten die in 1709 en in 1723 op de markt kwamen, maar dan op de kleinere schaal 1 : 25000. Hierdoor en door de aparte inzet van de 'Maatlanden' (graslanden) verkreeg hij een handzaam formaat. Het resultaat was als wandversiering meer geschikt dan voor praktisch nut. Nieuw was de weergave van 's Graveland met de buitenhuizen en de namen van de hoofdbewoners. Bicker liet trots zijn naam en functie 'Fiscael' drukken in de plattegrond van zijn kavel. Voor zijn kennissen en zakenrelaties was dit een prachtig relatiegeschenk.

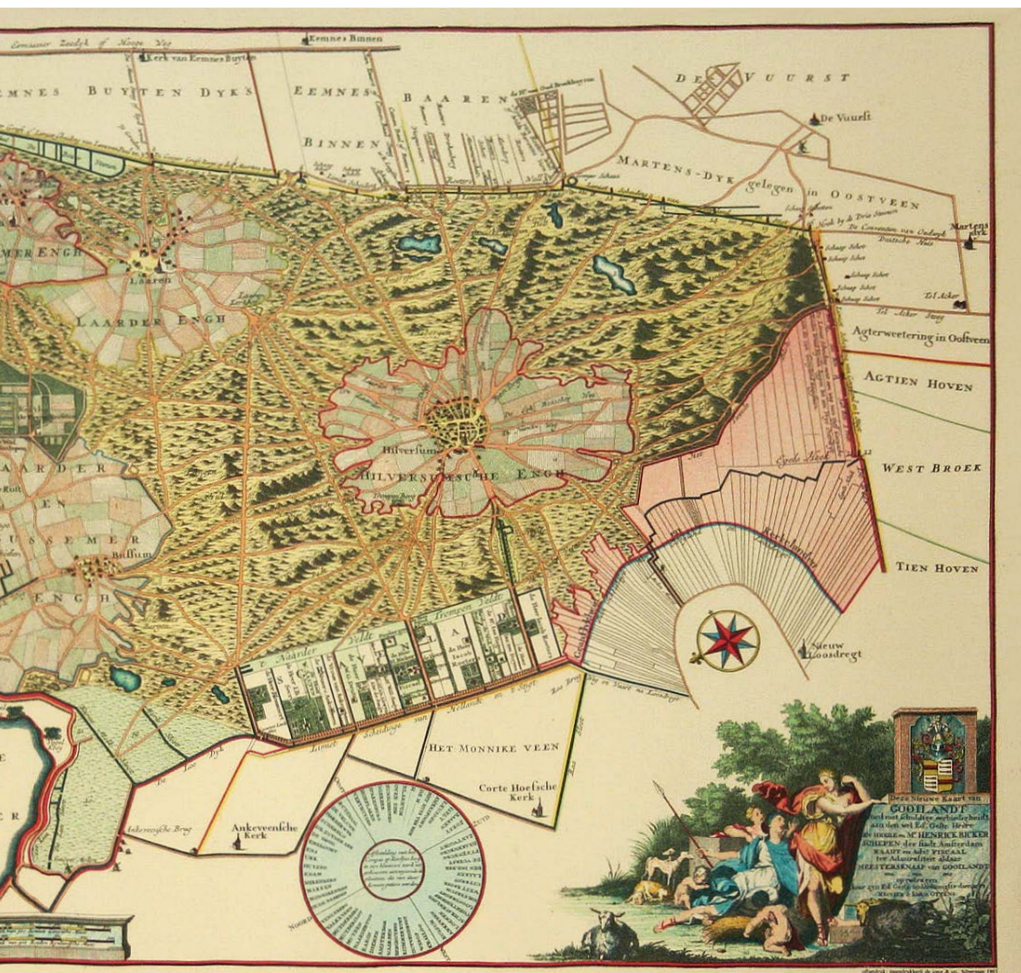
Links op de kaart is een legenda dat het oppervlak vermeldt (wie heeft het grootste stuk?) van de gronden van de

zgn. erfgooiers (bewoners die het gebruiks- en beheersrecht hadden over de bebouwbare gronden in Het Gooi), die op de kaart zijn weergegeven. De kaart was minder professioneel dan de eerdere kaarten, maar door de grotere verspreiding via uitgeverij Ottens kwam deze onder ogen van een breder publiek.

Voor algemeen gebruik was dit de enige behoorlijke topografische voorstelling van het Gooi tot 1843.

Vrijwel alle in de tijd aan de wand gehangen kaarten zijn verloren gegaan. Van de exemplaren welke in atlassen werden bewaard hebben er meer de eeuwen overleefd.

Atelieldagen 2014

De 10e Blaricumse Atelieldagen zijn voor de Kring zeer succesvol verlopen. Tegen de 400 bezoekers bezochten de expositie van aquarellen en sculpturen van Cees Wijsman. Een noviteit was dat Cees elk heel uur een demonstratie gaf van het afdrukken van een ets.

De procedure voor het afdrukken van een ets is als volgt: op een plaat van aluminium of zink wordt een tekening gemaakt met een etsnaald. Deze tekening was enige tijd geleden al door Cees in zijn atelier gemaakt. De plaat wordt eerst geïnkst en daarna afgeveegd met papier. Met de muis van de hand worden de inktresten weg gevlakt zodat er alleen inkt in de groeven van de etsplaat blijft zitten. Een doorweekt stuk geschept papier wordt vervolgens door de pers gehaald zodat het vocht gelijkmatig over het papier verdeeld wordt. Dan wordt de geïnkte plaat op het papier gelegd en gaat wederom onder de handpers door. De inkt van de etsplaat wordt nu opgenomen door het vochtige papier. Het duurt daarna nog een paar dagen voordat de inkt van de etsafdruk helemaal droog is. Elke demonstratie werd door een flink aantal bezoekers bijgewoond en Cees beantwoordde de vele gestelde vragen. En... de verkoop verliep ook aardig. De etsen liggen ter inzage bij de Kring en zijn ook nog steeds te koop.

Tijdens de Atelierdagen gaf Cees Wijsman elk heel uur een demonstratie van het afdrukken van een ets.

Blaricum, een bijzonder boerendorp in het Gooi

*In Blaricum terug naar oude tijden
met bekende Blaricummer wandelgids Frans Ruijter*

‘Ik wist niet dat je zoveel vrienden had, Frans.’ Een fietser komt de hoek om en weet nog net het groepje mensen te ontwijken. Middelpunt van de groep is Frans Ruijter, gids van de Historische Kring Blaricum. Blaricum is toch een dorp met vooral Bekende Nederlanders in kolossale landhuizen achter hoge hekken? Niet als je met Frans door het dorp loopt.

Eén van de mooi bewaard gebleven boerderijen in hartje Blaricum. Gebouwd als een -T-. De lange, lage stal ligt verborgen achter de brede gevel. Foto: Jan Maarten Pekelharing

Echt snoeien

Iedereen lijkt Frans te kennen in Blaricum. Het dorp is eigenlijk alleen geschikt voor wandelaars en fietsers. De wegen in dit beschermde dorpsgezicht zijn smal en kronkelig. Met verrassende paadjes tussen de erven van boerderijen door.

Vrijwel overal zie je heggen van hult langs de paadjes. Te brede heggen, vindt Frans Ruijter. Vroeger waren ze smaller en was het pad dus breder. ‘Niet aaien man, echt snoeien!’ roept hij een dorpsgenoot toe die met zijn heg bezig is. Die lacht, ze kennen Frans.

Varkenspaadjes

Blaricum is een esdorp. De paadjes die van de boerderijen naar de enk, of es, leiden zijn net breed genoeg om er met een kruiwagen over te lopen. ‘Varkenspaadjes noemen we ze ook wel,’ zegt Frans. Dwalend door het dorp – onderweg vertelt Frans over de boerderijen en hun vroegere bewoners – komen we bij een graslandje. Hier, in een oude hoeve, had kunstschilder Jaap Dooijewaard zijn atelier. Deze Amsterdamse schilder was begin vorige eeuw naar het Gooi getrokken en raakte er samen met zijn broer Willem bevriend met kunstverzamelaar Singer. William Singer woonde in Laren. Dankzij deze rijke Amerikaan kreeg Jaap Dooijewaard dit atelier. En om te voorkomen dat het ruime uitzicht zou worden aangetast, kocht Singer meteen het landje ervoor er maar bij. En hij liet vastleggen dat daar nimmer gebouwd mocht worden.

Het gemeentebestuur van Blaricum heeft de weg voor het atelier later vernoemd naar de Gebroeders Dooijewaard. En de slingerweg erheen, werd de William Singerweg. De wegen ontmoeten elkaar bij het open veldje.

Klein Rome

Deze historische wandeling leidt langs de St. Vituskerk. Net als de gelijknamige kerk in Hilversum ontworpen door Pierre Cuypers. De architect die bekendheid kreeg met het Rijksmuseum en het Centraal Station in Amsterdam. De kerk in Blaricum is in de jaren 1870-1871 verzezen. Een klooster, een r.k. school en een verenigingsgebouw stonden vlakbij deze kerk. De Blaricumsers noemden dit hoekje van het dorp wel ‘klein Rome’.

Maar als er iets kenmerkend is voor Blaricum dan zijn het de boerderijen. Je ziet in het dorp oude hoeves van het ‘Gooise hallenhuistype’. Een enkele boerderij dateert uit de 17de eeuw. Op de gevel van een boerderij aan de Brinklaan vermelden ankers het jaar 1682. De Gooise boerderijen zijn gewoonlijk lang en laag. Met schuurdeuren aan de zijkant. Nu zijn ze veelal verbouwd tot woningen, maar menig dak is nog met riet gedekt. Gids Frans heeft in een tot woonhuis omgebouwde boerderij gewoond. Terwijl hij erover vertelt, passeert een dorpsgenoot en roept: ‘Je zal er maar geboren zijn.’ Gelach alom.

Frans Ruijter (gestreept overhemd met korte mouwen) vertelt de deelnemers aan de rondwandeling over zijn Blaricum. Een bijzonder boerendorp in het Gooi.

Foto: Jan Maarten Pekelharing

Hechte gemeenschap

Dat het dorp meer dan duizend jaar geleden rond een kruispunt van weggetjes is ontstaan, zie je aan de plattegrond. Het oude hart van het dorp kent geen strak ontworpen stratenpatroon.

Wandelend door het dorp krijg je de indruk dat Blaricum – de gemeente telt nog geen tienduizend inwoners – een hechte gemeenschap heeft. De meesten die met de wandeling meelopen, komen uit het dorp. Of weten er veel van. De Historische Kring Blaricum telt dan ook zeshonderd leden, vertelt de penningmeester in het verenigingsgebouwtje ‘Achter de Deel’ aan de Brinklaan. Enkele keren per jaar ontvangen de leden het blad ‘Deelgenoot’.

Tijdens de rondwandeling komen artikelen ter sprake over de historie van het dorp die zijn verschenen in ‘Hei & Wei’. Het blad is illustratief voor de hechte kern in het dorp. Elke veertien dagen verschijnt ‘Hei & Wei’ dat wordt gemaakt door tientallen vrijwilligers. En in leven gehouden door sponsors, adverteerders en de gemeente die er haar officiële mededelingen in plaatst. Op alle adressen in het dorp valt deze uitgave van een lokale stichting in de brievenbus.

Bekende Nederlanders ontmoeten we niet tijdens de wandeling. Maar zo te zien, scoort de gids van de Historische Kring wel hoge ogen als één van de meest bekende Blaricummers.

Na anderhalf uur wandelen en vertellen over de historie van het dorp leidt Frans Ruijter de meer dan twintig belangstellenden terug naar het gebouwtje van de historische kring. Veel vragen zijn er niet meer. ‘Frans, bedankt en tot de volgende wandeling’, zegt één van de dames.

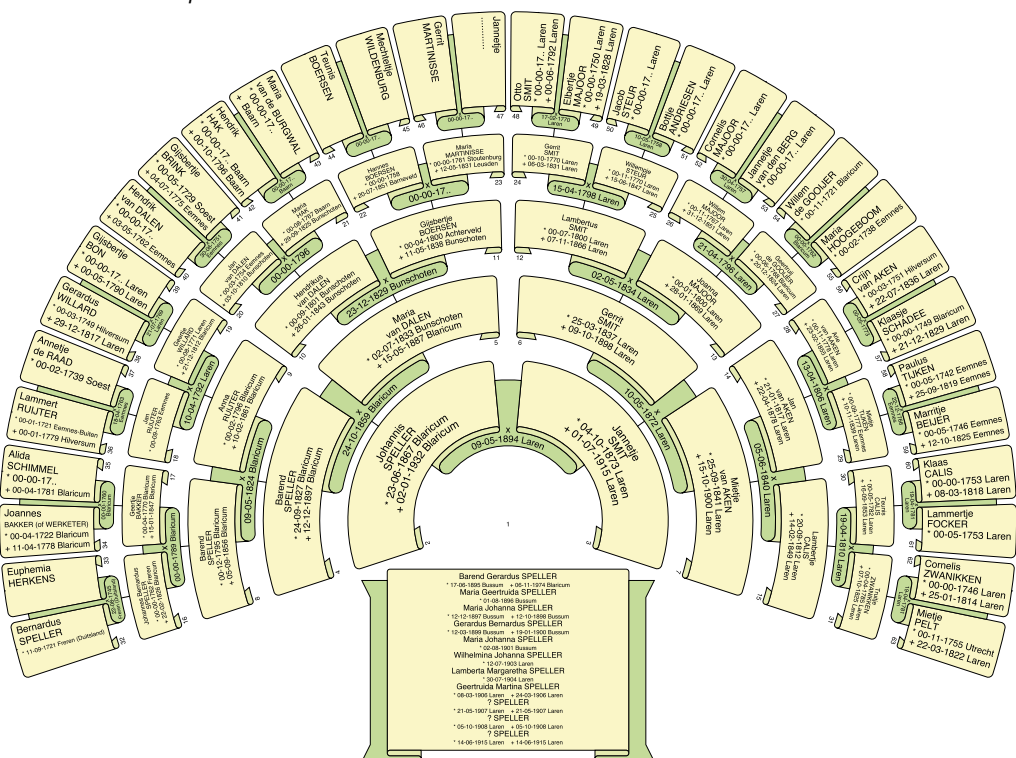
Auteur: Jan Maarten Pekelharing

De kwartierstaat van Barend Gerardus Speller

De naam Speller duikt in veel oude aktes op waar zij voornamelijk in de rol van getuigen optreden. Vooral in de periode 1800-1900. Nieuwsgierig geworden waar deze familie vandaan komt, vroegen wij mevrouw Klaver-Jelles e.e.a. uit te zoeken. Het resultaat van haar onderzoek treft u aan in de bijgaande kwartierstaat die een overzicht geeft van zes volledige generaties.

In deze kwartierstaat komen vrij veel Blaricumse en Laarder namen voor. Koppel dit aan de beroepen die zij uitoefenden (gemeenteveldwachter, smid, timmerman, dorpsbode, kleermaker, wagenmaker) en het zal voor een ieder duidelijk zijn dat zij tot de kern van onze (boeren)gemeenschap behoorden en daardoor de nodige contacten met veel plaatsgenoten hadden.

Kwartierstaat Speller

Trouwfoto van Barend Speller en Miep Vos

De familie Speller is afkomstig uit Freren in Duitsland. Freren is een stadje van ca. 500 inwoners in het Emsland en ligt net als Blaricum ingeklemd tussen bossen en akkers en ligt ca 46 kilometer van Oldenzaal.

Johannes Barend Speller (1762-1826) is daar geboren als kind van Bernardus Speller, van beroep heuerling¹ en Euphemia Herkens. Johannes reisde tussen 1780 en 1789 naar Blaricum waar hij zich als kleermaker vestigde en in 1789 met Geertje Jans Bakker trouwde. Het echtpaar kreeg 12 kinderen (7 zonen en 5 dochters). Van de zeven zonen bereikten er slechts vier de volwassen leeftijd. Te weten Jan (turfboer en gemeentebode), Barend (kleermaker), Hendrik (kleer-

1 De Heuerlinge of Heuer mensen waren zelfstandig werkende keuterboeren, die hun woonhuis en enkele hectaren land pachtten van een boer. Naast het pachtgeld moesten zij ook gedurende een afgesproken aantal dagen diensten verlenen op de boerderij van de verpachter. Waarschijnlijk in de late Middeleeuwen, verschijnen ze als een nieuwe sociale laag vooral in gebieden van Noordwest-Duitsland; in de omgeving van Osnabrück, in de noordelijke Westfalen of in het Oldenburger Münsterland. De huis- of vee-eigenaar wist zich, door het beschikbaar stellen van een huisje met tuin en een stukje akkerland, verzekerd van een betrokken werknemer. Deze werknemer verdiende zijn (Heuer) loon dat deels bestond uit graan en hooi door het meewerken op de boerderij. Soms werd het hem toegestaan, tegen een kleine vergoeding, een aantal koeien te houden.

maker en tolgaarder) en Willem (werkmansman en landbouwer). Van Jan, Hendrik en Willem zijn geen mannelijk nazaten bekend.

Barend Speller (1795-1856) trouwde op 9-5-1824 met Anna Ruijter (inderdaad familie van Frans Ruijter). Zij kregen 7 kinderen waaronder de zonen Barend en Cornelis. Cornelis kreeg slechts een dochter genaamd Antje. Zij trouwde in 1889 met Jan Koelink en vertrok naar Bussum.

Barend Speller (1827-1897) van beroep gemeenteveldwachter trouwde op 24-10-1859 met Maria van Dalen. Het echtpaar kreeg tien kinderen (7 zonen en 3 dochters).

Barend werd smid maar is nooit getrouwd, Johannes en Joseph trouwden wel maar verlieten daarna Blaricum. Alleen Johannis bleef in Blaricum achter.

Johannis Speller (1867-1932) van beroep timmerman, aannemer en caféhouder trouwde op 9-5-1894 met Jannetje Smit. Het echtpaar kreeg elf kinderen waarvan slechts één zoon de volwassen leeftijd bereikte.

Barend Gerardus (1895-1974) – in het dorp was hij beter bekend als Bertus – trouwde op 24-11-1953 met Wilhelmina Johanna Vos (Miep). Van hen zijn geen kinderen bekend waardoor deze tak uitstierf.

Oorkonde B.G. Speller, Onderbrandmeester

Bidprent Johannes Speller 1867-1932

Nieuwe aanwinsten

Enige maanden terug is Cor Zeegers verhuisd van zijn geboortehuis aan de Burgemeester Heerschopweg 6 naar Theodotion in Laren. Enige tijd daarna is het kleine witte boerderijachtige huisje verkocht. Dus... het moest leeggeruimd worden. Zo kwam een schat aan interessante zaken, variërend van schilderijtjes, plakboeken, kranten, brandweeroorkondes tot aan jachtmedailles toe, bij de Kring terecht. Zijn vader Tinus Zeegers had de gewoonte belangrijke berichten uit de krant te knippen en in te plakken in behangboeken. We hebben nu 7 van die plakboeken vol met Blaricumse berichten over de periode 1925-1973.

Zo ziet u maar: nooit iets zonder meer wegdoen, de Kring doet dat eventueel wel voor u. Buiten de min of meer vaste bijdrage van Gerbe van der Woude zij er nog tal van andere zaken binnengekomen.

321- Mevr. J.C. van Breemen-Veenstra.

Reclameposter R. Steigstra,
zakje spijkertjes Fa. H.v/d Bergh en Zn.

322- Mevr. Smit.

2 Fotoalbums betreffende Henk Smit
(loodgieter).

323- Mevr. C. Bölger.

Stuk Adelaar zeep, flacon shampoo.

324- Dhr. D. Hoogenkamp.

2 Koffiemolens, 1 weegschaal.

325- Dhr. E. Verschuil.

Boek "Blaricum en zijn recht op zelfstandigheid.

326- Dhr. C. Zeegers.

7 Plakboeken, Katholieke Illustratie 1925,

oorkonde M.F.N. Zeegers onderbrand-meester, Kroniek 1905-1912, diverse boeken en kranten, diverse koopakten, melkjuk, olieverf schilderij, diverse jachtmedailles, diverse schilderijtjes, platen en foto's.

326

327- Fam. Veltman.

Ingelijste reproductie boerderij/hotel Gooilust (Moeke Spijkstra).

326

328- Dhr. P. Veenboer.

Kaart Gooi en Eemland, kaart plan 'Oostermeeent', rijwielkaart Gooi- en Eemland.

329- N.N.

Personeelskaarten N.S.F. (Blaricummers).

330- Dhr. P. Jansen.

Ingelijste kaart van Gooiland.

326

331- Dhr. A. Elbers.

2 zeisen.

332-335 Dhr. G. van der Woude.

Grote collectie foto's en ansichten, collectie dia's van Blaricum.

328

333- Mevr. C. Bölger.

Grote mangel.

334- Dhr. C. Wijsman.

Ets molen, ets Gooise stoomtram, ets raadhuis Naarden, ets haven Spakenburg.

331

Expositie 'Kunst op Drift'

De Blaricumse Driftlaan is een zeer creatief laantje. Er wordt gewerkt in glas-in-lood, hout bewerkt, sieraden en kaarten gemaakt en in ruime mate geschilderd. Een aantal van deze creatievelingen hebben de 'koppen' bij elkaar gestoken en daaruit is het collectief 'Kunst op Drift' ontstaan.

Vlnr: Vera ten Broeke-Abels, Theo Vrugt, Jeannette Vos, Anke Hoijtink, Peter ten Broeke, Ria van der Mik, Carla Tol, Joep Vos

Dit collectief exposeert van 15 november 2014 tot en met 11 januari 2015 in ons onderkomen aan de Brinklaan 4/A. Buiten de normale openingstijden op de donderdag en zaterdag is deze expositie gedurende de bovengenoemde periode ook te zien op de zondagen van 13.00 -17.00 uur.

Hieronder volgt een korte beschrijving van de deelnemers.

Jeannette Vos (1960) maakt handgeschilderde kaarten met thema's als dieren, bloemen, Bud-dha's, kinderen en figuratieve voorstellingen. Ze gebruikt collage- en stempeltechnieken met acrylverf en natuurlijke materialen. Daarnaast maakt ze decoratieve kettingen van verschillende materialen: glaskralen, edelstenen, parelmoer, parels, Bali-zilver en veren. Haar inspiratie haalt

ze uit de periode van 10 jaar dat zij in het buitenland heeft gewoond, in Indonesië, Brazilië en Maleisië. Jeannette is autodidact.

Vera ten Broeke-Abels (1944) is bij de Gooise Academie begonnen met tekenen en schilderen. De laatste jaren wijdt zij zich voornamelijk aan model boetseren en hakken in steen.

Carla Tol (1957) is jaren geleden geïnspireerd geraakt door de fantasieën van haar kinderen. Zij uitte dat door het beschilderen van allerlei voorwerpen. De laatste jaren legt zij zich toe op het maken van kinderkamerkunst in acryl op doek. Op deze manier laat ze in mooie kleuren de door haar geschilderde mannetjes en vrouwtjes, koning en koninginnetjes tot leven komen.

Joep Vos (1946) raakte in de 4^e klas van de HBS in de ban van het rechthoekig tekenen. In 1992 ging hij tekenlessen volgen bij Hanneke Comello-van Riemsdijk. Nadat hij de basistechnieken onder de knie kreeg, ontwikkelde hij een steeds grotere voorkeur voor rechte lijnen en strakke vormen. Hoewel hij autodidact is, vormde het werk van M.C. Escher en de kleurstelling van Geni Peter en Ton Schulten een bron van inspiratie. In zijn schilderijen worden onderwerpen weergegeven in eenvoudige rechte lijnen en/of krommingen en fel gekleurde vlakken.

Anke Hoijsink (1949) is vanuit haar beroep en passie -tuinarchitect- begonnen met schilderen. Als autodidact aarzelend geïnspireerd door de waterlelies van Monet. Al schilderend, zoekend en experimenterend is zij naar een meer abstracte vorm gegroeid, waar bloemen overigens nog steeds een hoofdrol spelen. De acrylverf wordt in dikke lagen opgebracht en

weer weggeveegd, vervaagd... Ze zoekt tot er iets gebeurt. Er ontstaat een dialoog met het doek en de bloemen: spontane verrassingseffecten die weer inspireren om verder te gaan. Het kan open en uitbundig worden, dromerig en ingetogen of naar barokke sfeer gaan. Door al die lagen zijn haar schilderijen aibaar geworden. De structuur voegt een extra dimensie toe. De energie in haar schilderijen is zacht, sprankelend en sterk. Een schilderij is pas af als het helemaal goed voelt, ze er in weg kan dromen en er verliefd op is geworden.

Ria van der Mik (1939) begon 25 jaar geleden met glas te werken en volgde een glas-inlood opleiding bij glazenier Paul Leur. Boeiend vindt zij vooral de combinatie van het creatief bezig zijn met het ambachtelijke. Naast glas-in-lood ramen in opdracht maakt zij ook wandobjecten naar eigen ontwerp. In opdracht worden Tiffany lampen gemaakt. Sinds kort legt zij zich ook toe op het maken van Tiffany maskers. Tevens is zij gespecialiseerd in het restaureren van glas-in-lood ramen.

Theo Vrugt geeft ons met zijn werk een blik in de wereld van de fantasie. Zijn werk laat humor, openheid en een hoeveelheid aan beweging zien. Zijn stijl varieert van impressionisme, expressionisme tot magisch realisme. De schilderijen, voornamelijk in acryl, zijn soms zeer fijn en scherp dan weer vrolijk en los en vaak met een humoristische ondertoon. Hoewel humor een belangrijke rol speelt, is dit niet met voorbedachte rade. Zijn magisch tijdloze

wereld wordt niet beperkt door de realiteit. Mens en dier, vooral de aap, vinden elkaar in veelal wonderlijke en grappige situaties. Hij heeft een goed gevoel voor kleur. In prachtige harmonische kleuren ontstaan ritmische vormbeelden met veel beweging, wat vooral tot uiting komt in zijn abstracte schilderijen. Licht motiveert of inspireert hem om een schilderij te maken. De reflectie van een muziekinstrument of de lichtval rondom iemands hoofd of object kan hem

raken. Om deze effecten te vangen op het doek is het nodig om het begrip van de toon te begrijpen door middel van het onderwerp te analyseren in termen als: hoe valt het licht, waar komt het vandaan en hoe geef ik de donkere schaduwen weer. Hij wil zich dan ook ontwikkelen als een tonale, impressionistische schilder. Hij werkt voortdurend tussen donkere en lichtere toonreeksen. De halftoon van de ondergrond bepaalt in hoge mate de stemming van het doek. Voor hem is toon een essentieel onderdeel/gereedschap om de expressie weer te geven d.m.v. effecten van het licht. Hierbij is het juiste kleurgebruik van het grootste belang. Bijvoorbeeld bij landschappen wordt vaak de verkeerde kleur genomen waardoor bomen op de achtergrond soms een meer heldere kleur krijgen dan de bomen op de voorgrond. Het gebruik van de juiste toon vereist een zorgvuldige observatie. Wanneer je een kleur hebt vastgelegd en gemengd, moet je kijken waar je die kleur elders weer op het doek kan laten terugkomen. Hierdoor ontstaat er een eenheid in het schilderij. Hij zal het realistisch schilderen gaan gebruiken als basis voor het ontwikkelen van een bepaalde 'eigen stijl' in de schilderkunst. Met name magisch realistisch schilderen waarbij hij als zijn grote voorbeeld Carel Willink ziet. Hij zal in zijn werk vooral het onverwachte willen laten zien, bijvoorbeeld een aap uit een ei laten komen of een kuiken uit een appel, een koe uit een vogelhuisje, een slapend meisje met een ijverige mier bezig met een blad. Dat alles realistisch geschilderd. Zijn motto is dan ook: het maakt niet uit wat je schildert, maar hoe je het schildert. Zijn doel is niet de realiteit te imiteren, maar juist het mysterie van wat er onder ligt te ontrafelen met een vleugje humor.

Peter ten Broeke (1948) komt bij toeval in contact met een groep kunstenaars die hout bewerken. Hij sluit zich bij hen aan en is sindsdien een enthousiast beoefenaar van de houthakunst. Peter is altijd op zoek naar een grillig stuk hout dat voor hem een inspiratiebron kan zijn.

'Kunst op Drift'

Expositie van zaterdag 15 november 2014 t/m zondag 11 januari 2015 in het onderkomen van de Historische Kring Blaricum aan de Brinklaan 4/A. Tijdens deze periode ook geopend op de zondagen van 13.00-17.00 uur.

REGISTRUM MEMORIALE - DEEL 1

Parochie St. Joseph/St.Vitus, Blaricum

Tot aan 3 Mei 1889 zie men den gang van zaken en “eerw.” personen in het boek der Notulen vóórín. Het is mijns bedenkens, veel menschelijker dat de historie der parochie worde bijgehouden, - daarom dit boek dat begint met de schrijver zelf.

Pastoor **Johannes Hermanus Geerdes** is geboren te Dedemsvaart den 16 Mei 1839. In 1864 priester gewijd (met den Bisschopmissionaris Ferd. H. Hamer) is hij achtereenvolgens Kapelaan geweest te Slagharen, te Wehl en te Enschede van waaruit hij pastoor is geworden te Erica, parochie Nieuw-Amsterdam. Bijna 12 jaar bleef hij daar met groote tevredenheid, meende toen dat die parochie te lastig werd voor die leeftijd en werd door Mgr. Snickers (op aanzoek van den WEerw¹. pastoor Lh. de Klaver te Vleuten) benoemd tot pastoor te Blaricum, welke parochie vacant werd door het vertrek van pastoor J.G. Heeres naar Bunnik.

Den 3en Mei 1889 kwam pastoor Geerdes hier aan; met twee rijtuigen hadden de kerkmeesters hem en zijn huishoudster van Hilversum afgehaald. In de pastorie werd hij verwelkomd door den eerw. Heer Jan Heerschap, die juist eenige dagen in zijn geboorteplaats vertoefde en wiens familie de behulpzame hand bood om aan te brengen wat noodig was. Ook vond ik hier den eerw. Heer L. Feddema die sedert een jaar hier was bij past. Heeres als assistent maar meer nog als geestelijke Kostganger. Vroeger te Erica had ik ZEerw². ook 2 jaar bij mij gehad; ik zag er wel tegenop om ZEerw. te houden maar heb het gedaan vooral ook op verzoek van den HEerw³. Deken en pastoor Heeres - en Godlof, ná bijna 2 jaar gaat het boven verwachting.

Als Kerkmeesters vond ik hier: burgemeester Elbert Heerschap, Gerrit Puyk, Tijm L.Rokebrand en Lambert Rigter; als armmeesters: Jaap G. Puyk, Jan Vos, H.J. Banis en Gijs Koppen.

Pastoor Heeres

1 Wel Eerwaarde 2 Zeer Eerwaarde 3 Hoog Eerwaarde

Mijn ZEerw. voorganger hadt volgens mijn gevoelen, te veel aandacht gehad op de aflossing van schuld want de buitenmuren der kerk zagen op vele plaatsen zeer vervallen uit, enkele rollagen zelfs dreigden te vallen - ruim 200 gulden heeft die noodzakelijke reparatie gekost en is betaald uit de vrijwillige bijdragen bij occasie van pastoor's zilveren priesterfeest, dat inviel den 10 Augustus 1889. Toen dat feest aanbrak bood het Kerkbestuur zich bereidwillig aan om in de gemeente gelden op te halen en de opbrengst ter vrije dispositie mij ter hand te stellen; ik heb dan echter voor dat royale aanbod bedankt en ben zelf bij allen rondgegaan om, ter eere van dat feest, eene aalmoes te vragen voor de buitengewone - noodzakelijke - restauratie der kerk terwijl dan het overschot dier opbrengst zou besteed worden voor een op te rigten processie op H. Sacramentsdag- helaas voor 't laatste doel bleef toen niets over.

En de pastorie? ik vond ze in zeer onooglijke, vervallen toestand zoo van buiten als van binnen. Gelukkig was het dak nog solied maar de portlandsche rollagen waren gescheurd en stonden gevaarlijk - deuren en vensters schreeuwden om verf enz. enz. In de zomer van 1889 heb ik beide gevels laten vernieuwen, eene nieuwe voordeur aangebragt terwijl van binnen eene groote verbetering werd aangebragt door eene nieuwe trap in de gang (de oude trap liep over de bedstee in de achterkamer en kwam uit op de kamer "Friesland") en eene nieuwe indeeling boven - dan zijn er twee slaapkamers bijgekomen "Friesland en Zeeland" waarvoor ook twee raampjes moesten komen - "Onder" ook een tweede No. O met geheele restauratie der koffijkamer (zaal)enz. een nieuw behang en verferij - alles echter zonder bezwaar van kerkekas. Was het met al dat werk een rumoerige zomer, wij hebben sedert den afloop er veel van genoten en hopen dat nog zoolang te doen als de goede God het zal behagen vertrouwende dat mijn eerw. opvolgers mij ook daarom nog dankbaar - in hunne gebeden - zullen willen gedenken.

Sommigen vrienden meenen dat de misgewaden in beter toestand waren maar ook dit is verkeerd geoordeeld want niet vergeefs hebben we ons vervoegd naar Rotterdam bij de Vereeniging der Dames die zooveel doen voor behoeftige kerken. Wel viel het mij eerst hard om voor deze gemeente bij die Vereeniging te moeten aankloppen maar onze vele schulden op de kerk, onze financiële krachten en daarenboven die bereidwilligheid van die Dames Vereeniging in aanmerking genomen heb ik het stuk gewaagd onder goedkeuring en aanbeveling van onzen ZEerw. Deken Jansen te Hilversum en met succes zooals bij de rubriek donateurs te vinden is.

Den 2e July 1889 kwam onze Doorl. Kerkvorst Mgr. Snickers alhier aan om 65 kinderen plus nog 58 van Eemnes het H. Vormsel toe te dienen - 't was reeds 50 jaren geleden dat een Bisschop zulk eene heilige handeling in deze gemeente kwam verrigten. Den avond van 1e July kwam Mgr. hier van Laren met Zijn secretaris Dr. Schaepman en onzen ZEerw. Deken. Mgr. vertrok van hier den 2den tegen den middag naar Baarn.

Den 10 Aug.1889 vierde ik hier mijn zilveren priesterfeest onder assistentie van kapl. van Laren en Eemnes. Met groote erkentelijkheid wil ik nogmaals mijne goede parochianen mijn dank brengen voor zoovele gebeden en H. Communies die ze dien dag en die maand voor mij hebben gedaan. Den 12e Aug. komen de Weleerw. Heeren der conferentie en den 20e nog eens vrienden en familie om het zilveren feest te gedenken en tevens mij zoogenaamd te installeren.

Den 24 Sept. mijne cursgenoten hier ter reunie.

Den 7 Oct.1889 kerkvisitatie van onzen Deken waarbij ook pastoor Heeres om zijn eigen werk af te handelen.

Met eigen oogen had ik hier de eerste kermis gezien en was niet gesticht daarin. Hoorende dat het er met de Vastenavondsdagen nog erger toeging besloot ik eindelijk na veel polsen en bidden om bij Mgr. aanvraag te doen om op die dagen ons veertigungebed te willen zetten in plaats van op den 1e Zondag in den Vasten. Waarlijk, Mgr. verwierp mijn voorstel en raadde mij nog een jaar geduld aan. Of Mgr. soms in dezen raadgevers had gehad ik liet het er niet bij en gaf nu aan Mgr. eene groote toelichting van mijne aanvraag, nl. hoe de zaken stonden, waarom ik het vroeg en of ik niet een volgend jaar gelijk mijn eerw. voorganger den moed zou missen en de hoop eveneens. Terstond kreeg ik hierop het officiële stuk van verandering in mijn geest. Toen het onder het volk bekend werd was het hier en daar, onder de jongere lui vooral die in zulk eene verandering niet konden geloven en er geen goeds van voorspelden, ik zelf echter had het best vertrouwen wjl alle goedgezinden, de overgroote massa, mij steunden. Het liep dan ook niet alleen goed af maar boven verwachting zoozelfs dat velen der hoogste schreeuwers het eerst kwamen biechten. Pater Theophilus die hier

Mgr P.M.Snickers

assisteerde komt ook veel lof toe van dat succes, hij hielp mij de zaak duchtig aanpakken.

1890

In het begin van 1890 achtte ik ook den tijd rijp om voor eene processie op H. Sacramentsdag te ijveren; ik vroeg bij Mgr. aan om toestemming die mij gaarne werd verleend. Maar een groot bezwaar moest nog overwonnen worden want vanwaar de benodigdheden er voor en dan de weg die er voor moest worden klaar gemaakt. Om tot ons doel te komen, vrij te kunnen uittrekken en dan door de tuin over het kerkhof terug (zooals het nu is) daarvoor hadden we een stuk grond nodig van “de Drift” want het hek aan de zuidkant der tuin liep regtuit en sloot vast aan de sacristij. Het kerkbestuur diende daarvoor bij den gemeenteraad een request in met aanvraag om ons 45 meter gronds van “de Drift” te willen verkoopen. Dit request vond willige ooren, het werd ingewilligd en die 45 meter werden ons voor drie gulden toegekend! In den Vasten van 1890 ging ik bij de parochianen rond ook om te hooren wat zij voor de processie zouden kunnen missen, te zamen teekende men voor eene goede som in zoodat ik nu reeds de benodigdheden durfde bestellen, wat ik deed bij de wed. Emmerink te Dieren. Maar hiermede was die quaestie nog niet opgelost. Om vrij uit de kerk te kunnen trekken moest de kerk achter worden afgesloten en moesten wij geheel vrij en gerust door den tuin en over het kerkhof langs tamelijke weg kunnen heentrekken - daartoe was ook dat we een verloren of braakliggende stuk grond tusschen “de Drift” en den muur van het kerkhof bij het kerkhof aantrokken, den steenen muur afbraken en het nieuwe stuk gronds, wat veel lager was, door de boeren met zand lieten opvullen - en zoo is geschied, honderden wagens vol zand hebben de boeren aangebragt.

Ook rondom de kerk, waaromheen een zeer onoogelijke en begroeide straat van gele en roode klinkers, moest opruiming plaats hebben en dan ook de weg over het kerkhof vrij en gemakkelijk aansluiten aan de afsluiting achter de kerk, gelijk nu bestaat. Daarenboven was mij f 200 toegezegd voor een fatsoenlijk kapelletje op het kerkhof. Vertrouwende op de milddadigheid der gemeente heb ik met goedkeuring van het kerkbestuur een uitbesteding laten houden en van de ijzeren hekken en van het kapelletje met de voetingen voor de ijzeren hekken - de uitbesteding geschiedde onder eigen volk gelijk te vinden is in de Notulen dier dagen -. Ongeveer waar nu het kapelletje staat stond vroeger een mismaakte vervallen nis waarin een brokkelig kruis hing, het kapelletje is een zeer gewij-

zigde schets van Dr. Cuypers, onze bouwkundige Klaas Klz Rigter heeft zóó het bestek gemaakt en ook het opzigt bereidwillig op zich genomen. In April 1890 werden ons door den ZEerw. Deken Essink te Maarsen twee oude maar goed geconserveerde altaren aangeboden; met grooten dank hebben wij dat cadeau aanvaard en het door voerman Zoon laten ophalen. Het altaar dat toen aan de St. Jozefkant stondt ging toen verhuizen naar het kapelletje terwijl de beide van Maarsen werden pasgemaakt en later opgeschilderd, tegelijk met den achtergrond (den muur) door schilders uit Bussum. Ook werden toen de beide groote en schoone beelden van de H. Moeder Gods met het Kindje en den H. Jozef op hunnen respective altaren gezet, terwijl ze vroeger stonden op twee hooge houten voetstukken (in het kapelletje - in het midden des altaars-zit er nog een overblijfsel van), tusschen hoofdaltaar en communiebank.

Nog eene andere goede verbetering is in die dagen gelukkig aangebragt nl. eene nieuwe regeling van bankenpacht. Vroeger zijn de plaatsen in de banken verkocht, zeer zeker om eene goede som gelds bijeen te krijgen. Wegens sterfgevallen, onderhandsche verkooping en z. was het eindelijk zoover gekomen dat zeer vele plaatsen leeg stonden, velen zeer weinig opbragten en een drom van volk op de allerlaatste, kostelooze banken zich ophoopte. Ten einde nu eene nieuwe regeling mogelijk te maken ging ik zelf bij alle huisgezinnen rond om te verzoeken dat men aan de kerk het regt dat men op de gekochte plaatsen had zou cadeau geven. De poging slaagde boven verwachten want alleen twee vrouwenplaatsen van Piet Rokebrand en ééne vrouwenplaats van de wed. van Geurt de Graaf (Marrie Rokebrand) werden geweigerd, alle overigen goedwillig afgestaan. Nu konden we van voren af beginnen. In de beide kruisen stonden tot dan toe banken waarin zich 's Zondags een zwerm kinderen gratis kon neerzetten, aan de noordzijde terwijl aan de zuidzijde stoelen stonden waarvan deze of gene gratis, vreemdelingen voor geld, konden gebruik maken. Er werd nu door het kerkbestuur besloten om nieuwe korte passende banken te laten maken in beide kruisen en dan de lange banken te stellen op acht in plaats van negen plaatsen. Die banken werden onder onze timmerlui uitbesteed en door de Erven Koelink aangenomen voor de goedkoope som van f 400,-. Hendr. en Han. Speller met Jan L. Rigter hebben ze gemaakt. Maar nu zouden er ook zijngangen noodig worden, tot nu toe was onder de toren de eenige in- en uitgang. Met mh. Cuypers had ik er reeds overgesproken en deze vond het idee zeer goed, stuurde ook een teekeningje voor portaal aan de noordzijde maar dat was èn te duur èn te onprac-

tisch want dan zou een deur gekomen zijn gelijk aan de toren, van voren waar nu het raampje. Een meer practisch en goedkooper en toch degelijk maakte onze Klaas Rigter, naar Cuyper's plan, een teekening die gevolgd is. Ook aan de zuidzijde moest dan voor de mannen een goede ingang komen terwijl tegelijk een catechismuskamer kon worden aangebragt en gemaakt van de vroegere schuur of bergplaats van den pastoor. Een en ander werd wederom aanbesteed gelijk nauwkeurig is aangegeven in de Notulen dier dagen.

In Mei 1890 was alles zoover klaar dat tot eene publieke verhuring der plaatsen, ook der nieuwe in de kruisen, kon worden overgegaan. De verhuring geschiedde voor drie jaar en bragt 's jaars *f* 300 meer op dan vroeger. Ook de zoogenaamde rikkebanken werden verhuurd en verder konden alle armen gratis een vaste plaats krijgen mits ze zich aanmelden, de banken achter de armen werden weggenomen maar zijn toch later teruggebragt wegens de groote onvoeglijkheden door de staanders veroorzaakt.

Waarlijk onze wensch werd vervuld, nl. we konden met H. Sacramentsdag vrij en deftig zelfs ter processie uittrekken, Hemel en toebehooren zagen er zeer goed uit terwijl ook fungeerenden gerust zich mogten laten zien. Achter in de tuin werd een altaar geplaatst afkomstig van de kerk en nu in bezit en bewaring

St. Vitus Sacramentsprocessie 8 juni 1947

van de gez. Raven, daar werd de eerste zegen gegeven met het Allerheiligste, de tweede zegen in het kapelletje op het kerkhof Pastoor M. Maas van Laren was zoo goed geweest de plegtigheid te komen opluisteren en droeg het Allerheiligste. Die eerste processie liep zeer ordelijk en tot aller stichting af, werd ook begunstigd met gewenscht weer.

Hoe milddadig niet alleen maar hoe volgzzaam ook de parochianen over het algemeen zijn blijkt niet alleen helder uit vorengaande maar volgt ook nog uit 't geval dat, op een vriendelijk verzoek van af de preekstoel, alle parochianen voortaan hun verschuldigde plaatsengelden, vroeger altijd door de kerkmeesters bij de woningen opgehaald, op bestelde uren in de catechismuskamer kwamen aanbrengen.

Om bergplaats te hebben heeft Pastoor een nieuwe steenen schuurtje gebouwd door Banis, alsmede een zinkput gelijk er meerderen rondom de kerk zijn aangelegd; ook voor beter en meer lucht en licht in den kelder is gezorgd. Nog dient hier te worden vermeld dat bij mijne komst in de pastorie werd aangetroffen een schilderij -portret- van wijlen Pastoor de Zaaijer die zich hier en omstreken zoo verdienstelijk heeft gemaakt - dit portret schijnt het originele en was vervat in een zwart zware houten lijst- eveneens waren hier aanwezig een portret

Pastoor de Zaaijer

van H. Petrus en van H. Paulus alsmede van Pastoor de Ruiter (blijkens opgave van Pastoor Hilhorst die er van spreekt) deze laatste drie hingen in den gang die toen door de catechismuskamer heenliep en waren zeer vervallen, haast niet te kennen. Mijneer Rhomond te Utrecht heeft ze hier gezien, ze van de lijsten ontdaan, gelijk ook het portret van Pastoor de Zaaijer, ze meegenomen, opgemaakt en in zware gouden lijsten gezet gelijk ze nu te zien zijn in de koffijkamer.

In den winter 1890-1891, die zeer streng en langdurend was, vonden zeer vele arbeiders arbeid aan de suikerfabriek over de hei, wat voor deze gemeente een groote uitkomst was.

In het voorjaar van 1891 werden voor ruim f 200 de 29 groote iepen aan de Kerkweg publiek verkocht en werd besloten nieuwe iepen te pooten van de kerk af aan langs de heele weg tot aan het protestantsch gebied toe. Het omspitten van den grond, het aankopen en pooten der nieuwe iepen geschiedde onder toezicht

of door Harm Zegers alhier die ook de huls leverde en pootte, de iepen werden gepoot den 20e Maart, de hulsden den 23e terwijl “de Korenbloem” hare werking begon op 21 Maart van zelfde jaar. God geve bloei! Ook werden ten dien tijde heesters op ‘t kerkhof door H.Zegers geplant en eenige parken daarmee aangelegd.

Bij het 40 urengebed gedurende de vastenavondsdagen had deze keer geassisteerd Pater Beneventurus uit Baberich, ‘t feest liep prachtig af, de Pater had zeer goed voldaan.

Dat de H. Joseph niet waarschijnlijk meer - zooals tot nog toe - maar zeker als onze Patroon moet gelden heb ik gezegd in het boek der Notulen voorin.

Helaas dat “de Korenbloem” het zoo spoedig heeft opgegeven! zelfs door den eigenaar bierbrouwer Rokebrand is verkocht en verlaten en overgegaan aan de protestantse diaconie!

Na eene bespreking met ‘t kerkbestuur over een nieuwe bliksemafleider, terwijl de oude door den kerkelijke keurmeester den heer Kitsetaar was afgekeurd, is met dezen heer en Mgr. Poppen onderhandeld. Het resultaat was dat genoemde heer de nieuwe koperen afleider heeft aangelegd in 4 à 5 uurs tijd den 26 Oct. 1891- dienzelfde dag (hij had 1½ man ter assistentie) legde hij in de pastorie, ten koste van pastoor, eene electrische schel aan van uit de kerk naar de pastorie ten behoeve der biechtelingen. Met de kosten van de nieuwe afleider werden we teleurgesteld, we meenden 48 gulden te krijgen en kregen slechts 15 omdat men ons de toelage der 1e afleider er aftrok. Mgr. Poppen verzekerde mij niet meer te mogen geven en aldus te moeten handelen volgens reglement van kerkelijke Assurantie. Dat leert ons, men ga met groote mannen maar vooral met heeren als Kitsetaar heel secuur te werk vooraleer men er dergelijke zaken mee begint!

Den 9 Nov. 1891 zijn twee nieuwe ramen door Gever in ‘t priesterkoor aangebragt ter vervanging der twee gewone glazen.

Interieur St. Vituskerk Blaricum ca. 1890

Wordt vervolgd in de volgende Deelgenoot.

OPROEP

oude opnamen op film of video

De Historische Kring Blaricum heeft in de afgelopen jaren drukbezochte film-avonden gehouden. De films betroffen de geschiedenis van Blaricum en het Gooi zoals bijvoorbeeld diverse familiefilms, een film over het kindersanatorium 'Hoog Blaricum' en een film over de bevrijding in 1945. Deze films hebben we destijds kunnen aanschaffen bij het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Daarnaast ontvingen wij van de heer Gerbe van der Woude een aantal videobanden met registraties van diverse gemeentelijke evenementen.

Ongetwijfeld zullen er onder de inwoners van Blaricum mensen zijn die in het bezit zijn van **oude opnamen op film of video** die gemaakt zijn tijdens **diverse festiviteiten die in ons dorp** plaatsvonden.

Als u materiaal aan ons beschikbaar zou willen stellen, kunnen wij weer dvd's produceren om die te gebruiken voor een vertoning op filmavonden. Op deze manier hebben we dan ook weer een stukje Blaricumse geschiedenis voor ons archief.

GEVRAAGD: OUDE ADRESBOEKJES

Iedere maand ontvangen we een aantal malen een vraag over de woonplek(ken) van een persoon in een bepaalde tijd. Vaak kunnen we helpen het raadsel op te lossen. Soms ook niet. Heeft u nog oude adresboekjes die u aan de Historische Kring wilt schenken? Wij houden ons aanbevelen.

Gemeentegids 1930

Herman van der Heiden b.v.

AANNEMINGS- EN VERHUURBEDRIJF, GROND- WEG- EN WATERBOUW

• Bestrating • Grondwerk • Riolering • Sloopwerken

Veelzijdigheid is onze kracht

Bedrijfsterrein/Kantoor:
Randweg 4 (Midden) - 1272 LZ Huizen
Tel.: 035 - 5383620 / 5257453
www.hermanvanderheiden.nl

BRL SVM5-007
veilig en
milieukundig
slopen
gecertificeerd sloopbedrijf

Café d'Ouwe Tak

Het café is de hele week geopend. Op dinsdag t/m zondag
wordt voor u gekookt van 17.00 tot 21.30 uur.

Café d'Ouwe Tak:
Het café waar je óók kunt eten!

Eemnesserweg B13, 1261 HD Blaricum, 035-5314300, www.ouwetak.com

*‘Uw kruidenier
om de hoek’*

*Elke dag van de
week open:
maandag t/m
zaterdag van
08.00 - 21.00 uur,
iedere zondag van
14.00 - 18.00 uur*

Familie Ton • Huizerweg 8, 1261 AW Blaricum • Tel: 035-5386006

Historische Kring Blaricum

